

UNIVERZITET SINGIDUNUM
DEPARTMAN ZA POSLEDIPLOMSKE STUDIJE

MASTER RAD

SISTEMI BORBE PROTIV PRANJA NOVCA U GLOBALNOM OKRUŽENJU

Mentor:

Prof. dr Kosana Vićentijević

Autor:

Ivana Komarica

Beograd, 2017. godine

Sadržaj

Uvod.....	4
Predmet istraživanja.....	5
Cilj istraživanja	5
Hipoteze istraživanja.....	6
Metode istraživanja	6
Struktura istraživanja	7
1 Trendovi globalnog okruženja	8
1.1 Osnove digitalne ekonomije.....	8
1.2 Razvoj pametnih gradova.....	12
1.3 Proces digitalizacije u Hrvatskoj.....	18
1.3.1 Dubrovnik – pametni grad	20
2 Kriminalne radnje i njihovo otkrivanje.....	22
2.1 Pojam kriminalnih radnji.....	23
2.1.1 Definisanje kriminalne radnje.....	23
2.1.2 Kako dolazi do kriminalnih radnji?	25
2.1.3 Vrste kriminalnih radnji	26
2.2 Otkrivanje kriminalnih radnji.....	27
2.2.1 Forenzičko računovodstvo.....	27
2.2.2 Forenzička revizija.....	29
3 Tipologija pranja novca	31
3.1 Pojam pranja novca	31
3.1.1 Nacionalna procena rizika od pranja novca za Republiku Srbiju	34

3.1.2	MOLI Srbija.....	37
3.2	Tipologija pranja novca.....	38
3.2.1	Bankarski sektor.....	38
3.2.2	Pranje novca preko menjačkih poslova.....	39
3.2.3	Pranje novca u računovodstvu i reviziji.....	40
3.2.4	Pranje novca na tržištu kapitala	41
3.2.5	Pranje novca u ostalim sektorima	42
4	Suzbijanje pranja novca i finansiranja terorizma u Republici Hrvatskoj	43
4.1	Osnove Zakona o sprečavanju pranja novca u RH	44
4.2	Izveštaj o radu Odeljenja za sprečavanje pranja novca i finansiranja terorizma	45
4.2.1	Sumnjive transakcije po računima nerezidenta – Primer 1.....	52
4.2.2	Sumnjiva transakcija kompjuterske prevare – Primer 2	54
5	Pranje novca Srbija i Hrvatska – istraživanje	56
5.1	Regulativa i institucije.....	56
5.2	Tipologije pranja novca.....	61
5.2.1	Tipologija pranja novca u RH.....	61
5.2.2	Najčešće tipologije pranja novca u RS	64
	Zaključak.....	68
	Literatura.....	70

Uvod

Kriminalna radnja predstavlja kriminalno delo i delikt koji podrazumeva različite načine prevara kako u korporaciji, tako i izvan nje. Jedna od krivičnih dela koja je analizirana u radu jeste pranje novca. Sinonimi za kriminalnu radnju su i krađa, zloupotreba, pronevera, činovnički kriminal, prevara, manipulacija, neispravnosti, itd. Postoje dve velike grupe u određivanju pojma kriminalnih radnji i to malverzacije ili prevare i kriminalne radnje u finansijskim izveštajima.

Forenzičko računovodstvo predstavlja primenu istraživačkih i analitičkih veština kako bi se rešile finansijske nedoumice u sudskom procesu ili u procesu analize finansijskog izveštavanja. Važno je istaći da forenzičko računovodstvo nije ograničeno samo na sprovođenje finansijskih istraga koje za posledicu imaju gojenje sudskim putem; međutim, ako je to svrha, istraga i analiza moraju zadovoljavati standarde koje zahtevaju nadležni sud.

Forenzičko računovodstvo i forenzička revizija predstavljaju nove discipline u rešavanju prevara i malverzacija kao i kriminalnih radnji kako u finansijskim izveštajima tako i u sudskim procesima u kojima se forenzičari računovođe i revizori javljaju kao veštaci. Ciljevi forenzičkog revizor

a i forenzičkog računovođe su veoma slični, a to je otkrivanje prevara, odnosno manipulacija, malverzacija i svih mogućih anomalija kako u finansijskim izveštajima, tako i u svim procesima računovodstva i revizije, kao i korišćenje alata i metoda u sudskim sporovima. Forenzičko računovodstvo i forenzička revizija su se javile kao odgovor na kreativno računovodstvo koje mnogi menadžeri i zaposleni koriste u svoju korist ili u korist tuđih lica kako bi „zamaskirali“ izveštaje i drugu dokumentaciju. Pranje novca predstavlja jedan od načina „zamaskiranja“ lažnog novca i stavljajući ga u prave finansijske tokove. Upravo je ovo jedan od razloga odabira ove teme za master rad i njenog značaja za dalja istraživanja vezano za teme pranja novca i srečavanja pranja novca i finansiranje teorizma, kako u našoj zemlji, tako i u drugim zemljama.

Predmet istraživanja

Predmet istraživanja u ovom radu jeste komparacija tipologije pranja novca u Republici Srbiji naspram Republike Hrvatske. Predmet istraživanja počinje od digitalne ekonomije koja je proizašla iz procesa globalizacije i internacionalizacije. Upravo je Internet i digitalizacije jedan od razloga zbog čega dolazi do pranja novca. Da bismo govorili o pojmu pranja novca i tipologiji u Republici Hrvatskoj i napravili poređenje Republike Hrvatske i naše zemlje moramo se prvo osvrnuti na pojam kriminalnih radnji, zatim pojma pranja novca, i na kraju odrediti trendove u borbi protiv pranja novca i finansiranja terorizma u Republici Srbiji i u Republici Hrvatskoj.

Cilj istraživanja

Cilj istraživanja se ogleda u tome da se čitaoci bolje upoznaju sa pojmovima pranja novca i finansiranja terorizma u dve različite zemlje. Ovaj rad ima naučni cilj, a to je da se povežu pojmovi kriminalne radnje sa pojmom pranja novca u teorijskom smislu. Društveni cilj ovog rada je uvideti sličnosti i razlike u regulativi i institucijama pranja novca, kao i tipologiji pranja novca u Republici Srbiji i Republici Hrvatskoj.

Hipoteze istraživanja

Glavna hipoteza: Pranje novca predstavlja veliki problem u mnogim sektorima Republike Srbije, a najviše se ovakve aktivnosti održavaju u bankarskom sektoru, u sektoru osiguranja, u računovodstvu i reviziji, na tržištu kapitala, u menajčkim poslovima, i tako dalje, dok je u Republici Hrvatskoj pranje novca i finansiranje terorizma regulisano na drugačiji način.

Sporedne hipoteze:

- 1) *Sem Zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma koji je isti za državu Srbiji i Hrvatsku, ostali propisi, smernice i nacrti su drugačiji, dok su institucije koje se bave regulisanjem i sprečavanjem pranja novca veoma slične.*
- 2) *Ministarstvo finansija Republike Hrvatske ne prikazuje dovoljno informacija o pranju novca na zvaničnoj Internet stranici i na njihovom sajtu ne postoji posebno sajt o Uredu za sprečavanju pranja novca, dok u Republici Srbiji postoji sajt o Upravi za sprečavanja pranja novca na kojem se mogu naći sve informacije.*
- 3) *Tipologija pranja novca se razlikuje kod obe zemlje, s tim da povećano elektronsko bankarstvo i poslovanje u off-shore destinacijama predstavlja dva trenda u obe države.*

Metode istraživanja

U okviru master rada koristićemo metodu analize, apstrakcije, dedukcije i indukcije, a poseban metod, koristićemo metod studije slučaja. Internet će nam predstavljati glavno sredstvo za istraživanje podataka potrebnih za studijsko-istraživački deo rada, a za teorijski deo rada koristimo knjige, časopise i takođe Internet.

Struktura istraživanja

Master rad će se sastojati iz pet glavnih celina:

- 1) Trendovi globalnog okruženja predstavlja prvu glavu rada. Kako bismo govorili o trendovima globalnom okruženja govorićemo o razvoju digitalne ekonomije i značaju digitalne ekonomije u savremenom svetu poslovanja. Nakon toga, analiziraćemo razvoj, ciljeve i prednosti pametnih gradova. Analiziraćemo Hrvatsku kao jednu od država koja primenjuje novi trend digitalizacije.
- 2) Kriminalne radnje i njihovo otkrivanje predstavlja drugu glavu rada. Kako bismo govorilo o pranju novca koje predstavlja krivično delo Krivičnog zakonika Republike Srbije, moramo se osvrnuti na pojam kriminalnih radnji i prevara kao i značaja forenzičkog računovodstva i revizije.
- 3) Tipologija pranja novca u Republici Srbiji predstavlja treću glavu rada. U ovoj glavi rada analiziraćemo pojam pranja novca, rizike koje vladaju u borbi protiv pranja novca u Republici Srbiji, projekat MOLI i tipologije pranja novca u raznim privrednim sektorima u Republici Srbiji.
- 4) Suzbijanje pranja novca i finansiranje terorizma u Republici Hrvatskoj predstavlja četvrtu temu rada. U ovoj glavi rada analiziraćemo način na koji se Republika Hrvatska bori protiv pranja novca i finansiranja terorizma.
- 5) Peta glava predstavlja predstavlja studijsko-istraživački deo rada, ujedno i srž rada, koji će predstaviti analizu tipologija pranja novca u Srbiji u odnosu na tipologiju pranja novca u Hrvatskoj.

1 Trendovi globalnog okruženja

Trendovi globalnog okruženja predstavlja prvu glavu rada. Internacionalizacija i globalizacija su dovele do razvoja Interneta. Internet je doveo do toga da se sve veći broj korisnika pojavljuje na mreži i da određeni korisnici koriste Internet kao sredstvo uz pomoću kojeg mogu da „peru“ novac digitalnim putem. Upravo, iz tog razloga, je veoma važno obraditi ovu temu koja se tiče digitalne ekonomije i razvoja pametnih gradova kao trendova globalnog okruženja.

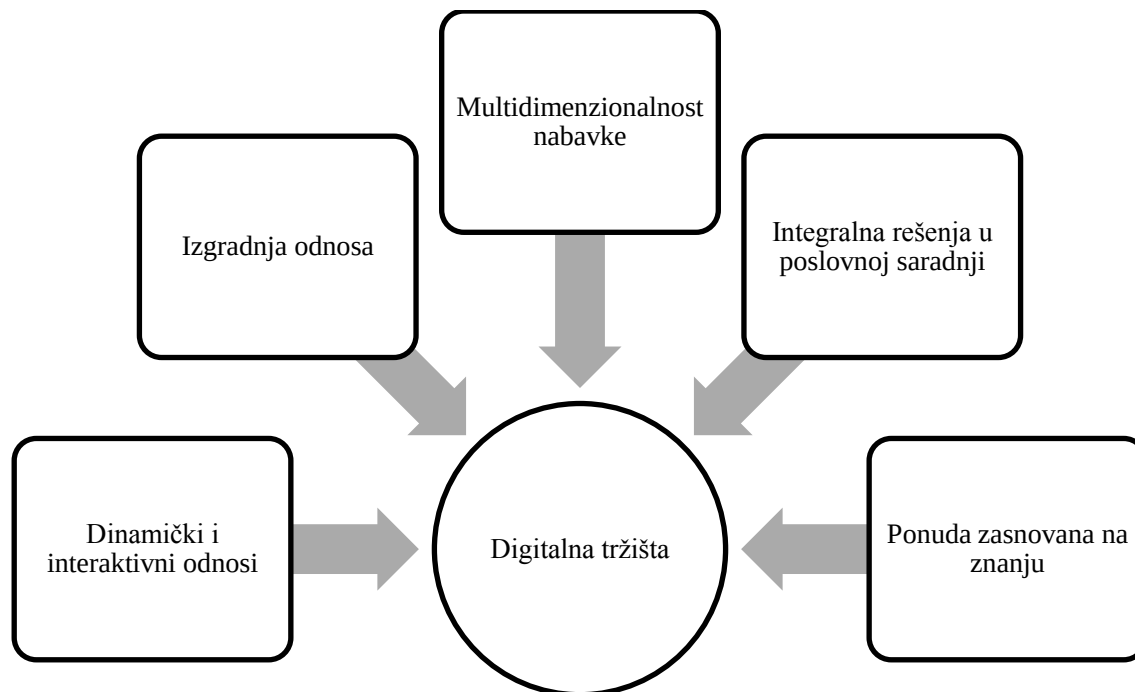
U okviru prve glave rada analiziraćemo naredne tačke:

- 1) Osnove digitalne ekonomije,
- 2) Razvoj pametnih gradova, i
- 3) Proces digitalizacije u Republici Hrvatskoj.

1.1 Osnove digitalne ekonomije

Razvoj informacionih i telekomunikacionih tehnologija je doveo i do razvoja digitalizacije. U današnjem svetu možemo reći da je i ekonomija postala digitalna. Razvoj Interneta je omogućio razvoj elektronskog poslovanja, a elektronsko poslovanje dovelo do razvoja elektronske trgovine putem Interneta. Primećujemo da su nove digitalne tehnologije dovele do digitalizacije poslovanja. Digitalnu ekonomiju karakteriše direktna prodaja bez maloprodavaca, dolazi do nastanka novih industrija, dolazi do eliminisanja posrednika i formiraju se nova tržišta na mrež (*Dorđević, 2007, 136*).

Dijagram 1 – Karakteristike digitalnih tržišta

Izvor: *Dorđević, B. (2007), Odnosi s potrošačima u digitalnoj ekonomiji. Ekonomski anali, 173(1), 133-157.*

Digitalna ekonomija donosi velike promene. Fizički proizvodi biće transformisan u digitalne proizvode na tri načina (*Deloitte, Smart Cities Report*):

- Prvo, postoje određeni proizvodi koji će biti potpuno digitalizovani, kao što su muzika i video. Statistika kaže da su u 2014. godini muzički proizvodi bili jedni od najprodavanijih, i to najviše CD i DVD. Novac sve više zamenjuju elektronska plaćanja, a postoji i elektronska valuta BITCOIN koja dobija na značaju. Negativna strana digitalizacije se ogleda u dematerijalizaciji fizičkih proizvoda. Do pre nekoliko godina posebno smo koristili video kameru, foto aparat, navigaciju i slično. Danas, ovo je moguće pronaći sve na jednom pametnom uređaju kroz različite aplikacije.
- Drugo, proizvodi postaju hibridni – pola fizički, pola digitalni. Tesla Model S je dobar primer toga. Hibridni proizvodi se odnose na to da proizvod sadrži softver koji se stalno „apdejtuje“. U oktobru 2015. Tesla Model S proizvod je stavljen na probu – auto sa autopilotom.

- Treća stvar se odnosi na to da će se sve više koristiti digitalne aplikacije putem kojih će se moći odabrati digitalne usluge i tražiti proizvodi.

Nova dimenzija poslovanja, pod uticajem digitalne ekonomije ima određene karakteristike. Ako govorimo o kompanijama, onda se komunikacija obavlja putem elektronske pošte, podaci o prodaji se analiziraju na više nivoa, sve vrste analize i traženje podataka se vrše na kompjuterima. Kompanije upotrebljavaju digitalne alate kako bi formirali virtuelne timove, sve više se koriste digitalne informacije a manje papirnati procesi, dolazi do upravljanja znanjem i tako dalje.

Internet omogućava neograničen izvor informacija svim potrošačima. Ne samo informacije o proizvođaču i proizvodu, već i online rejting sajta, i slično. Potrošači postaju sve više upućeniji koristeći Internet, nego prodavci koji rade u prodavnicama. U digitalnoj ekonomiji potrošači imaju fleksibilno vreme i mogu sa bilo kojeg mesta da potraže sve značajne informacije. Na primer, u turizmu, više neće biti potrebni turistički agenti ni drugi posrednici, jer će svi potrošači moći da se informišu o turističkim proizvodima i uslugama online i kroz nove digitalne proizvode koji počivaju na novim tehnologijama.

U digitalnom svetu troškovi su mnogo manji, i to je jedna od prednosti digitalne ekonomije. U digitalnoj ekonomiji, informacije, proizvodi i usluge su sve mogući da se prate online. Međutim, potrošači očekuju mnogo više od toga da samo prate online, oni su zainteresovani da im iskustvo kupovine bude jednostavno i interesantno, sa personalizovanim i inteligentnim interfejsom. Digitalna ekonomija podrazumeva da potrošači dobiju kompletno iskustvo, jer ako ga ne dobiju, oni se onda vraćaju tradicionalnoj kupovini.

Ovde je poverenje i reputacija jako bitna, ali uvek postoje rizici. Društvene mreže i online rejting daju mogućnost potrošačima da ih svak čuje u bilo koje vreme sa bilo kog mesta. Zaštita poverenja i reputacija je veoma bitna za online kompanije, kao što su *Airbnb*, *Peerby* i *Etsy*.

Digitalnu ekonomiju karakteriše i sledeće: nema ljudskih grešaka, operacije se sprovode 24/7 i troškovi su dosta smanjeni. Većina procesa u kompanijama je kompjuterizovana i sve više se traži radna snaga koja poznaje nove tehnike. Smatra se da je zaposlenost jedno od najvažnijih pitanja u digitalnoj ekonomiji. Pored kapitala i tržišta rada, podacu su veoma važni. Moć koju

podaci imaju i analitika su jako važni za donošenje odluka u kompanijama. Kompanija koja zna da koristi podatke u prave svrhe ima prednost.

Digitalizacije informacija i proizvoda, u kombinaciji sa digitalnom komunikacijom je dovela do sve veće upotrebe i korišćenja pametnih telefona. Mobilne aplikacije se koriste kako bi potrošači bili informisani u bilo koje doba dana i noći, i na bilo kojoj lokaciji.

Najčešći biznis modelu u digitalnom svetu su (*Deloitte, Smart Cities Report*):

- Bazirano na reklamama – Obezbeđuje sadržaj ili usluge besplatno u zamenu za to da potrošači gledaju reklame. Prihodi su generisani od strane onih koji prave reklame, a ne od strane korisnika. Oni koji se odluče za ovaj poslovni model često se fokusiraju na građenju velike zajednice pre nego što počnu da ostvaruju zaradu putem reklama. Tipičan primer ovakvog biznis modela je *Facebook*.
- Subskribovanje (upis, odobrenje) – Korisnici plaćaju fiksnu sumu mesečno u zamenu za pravo da konzumiraju digitalne sadržaje i usluge bez limita. Tipičan primer ovakvog poslovnog modela su *Spotify* i *Netflix*.
- *Pay-per-use* – Korisnici konzumiraju digitalne sadržaje i usluge i plaćaju određenu sumu novca za njihovo korišćenje. Tipični primer su igrice.
- Monetizacija podataka – Skupljanje podataka o ponašanju potrošača i zadovoljstvu korišćenja proizvoda i usluga.

Korišćenje digitalne tehnologije podržava B2C model elektronskog poslovanja, pogotovo kada se radi o transakcijama i plaćanjima online. Korišćenje digitalne tehnologije zamenjuju manuelni rad, produktivnost raste, a smatra se da su odluke pametnije i da se sve više koriste digitalni aparati i mašine. Fundamentalna razlika između digitalne ekonomije i fizičke ekonomije je u većoj mogućnosti korišćenja besplatnih usluga i sadržaja. Samo se jedan deo vrednosti koja se kreira u digitalnoj ekonomiji plaća od strane korisnika. Dva razloga prouzrokuju ovaj fenomen (*Deloitte, Smart Cities Report*).

Prvo, digitalni sadržaji i usluge imaju veoma malo marginalnih troškova i veliki broj korisnika u isto vreme može da pristupi raznim sadržajima. Drugo, besplatni sadržaj je često glavni element poslovnog modela. Poslovi pružaju besplatne sadržaje kako bi se izgradila što veća baza korisnika i kako bi se generisali prihodi putem reklama, prodavanje podataka sakupljenih od strane korisnika i slično (*Deloitte, Smart Cities Report*).

Pitanja koja se postavljaju kompanijama su (*Deloitte, Smart Cities Report*):

1. Koji sadržaj/usluga je besplatna?
2. Koji sadržaj/usluga koja se plaća je glavni strateški izbor za digitalne kompanije?

1.2 Razvoj pametnih gradova

Kasnih šezdesetih godina gradonačelnik Njujorka Dzon Lindzi je objavio da će doći do kompjuterizovanja informacionih sistema za sve zgrade u Njujorku. Krajem osamdesetih pročulo se za pojam „ekograd“ u knjizi „Ecocity Berkeley: Building Cities for a Healthy Future“ stavljajući akcenat na ideju gradove koje će se baviti održivosti. *United Nations Agenda 21* je naglasila potrebu za urbanizacijom, a 1997. godine Svetski forum za pametne komunikacije je objavio da su gradovi u Americi polako počeli da promovišu „pametni rast“ (*WebershAndWick, Smart Cities Report*).

Početkom novog milenijuma pametni gradovi su počeli da koriste *Wi-Fi*, u Amsterdamu je došlo do kreiranja digitalnih gradova, a kasnije i u gradu *Kyoto*. U Južnoj Koreji je došlo do grada *Songdo* i koncept pametnih gradova se prvi put spomenuo u Americi 2003. godine. Sredinom 2000. Godine *Siemens*, *Cisco*, *IBM* i druge kompanije su počele da kreiraju ponudu za pametne gradove. *Yokohama*, japanska inicijativa iz 2010. godine kreirala je master plan za pametne gradove, a Evropska Komisija je napravila strategiju rasta do 2020. godine u EU vezano za održivost i rast gradova (*WebershAndWick, Smart Cities Report*).

Naredne godine dolazi do novih planova vezano za izgradnju pametnih gradova. *Smart London plan* je lansirao 2013. Indija je investirala 1,2 milijadu dolara za pametne gradove u 2014. godini. Barcelona je imenovana za najpametniji grad u 2015. godini i te iste godine se očekivalo da će ciljevi izgradnje pametnih gradova biti sve veći (*Nesta, Rethinking Smart Cities from the ground up 2015*).

Još 1997. godine Svetski forum pametnih gradova je predvideo da će do 2007. godine biti oko 50.000 pametnih gradova širom sveta. Danas u svetu postoji veliki broj konferencija koje se održavaju sa temom pametnih gradova, konsultacije i slično. Prema istraživanjima *Navigant* došlo se do zaključka da je tržište pametnih gradova imalo vrednost od 8,8 milijardi američkih dolara. Smatra se da će do 2020. vrednost tržišta porasti na 408 milijardi dolara.

Šta uopšte predstavlja „pametan grad“? Pojam ima mnogo definisanja i interpretacija, ali se uglavnom odnosi na gradove koje koriste visoku tehnologiju u bliskoj budućnosti, i to se uglavnom odnosi na sledeće (*Nesta, Rethinking Smart Cities from the ground up 2015*):

- *Efikasniji menadžment grada* – Mogućnost da menadžeri pristupe integrisanim sistemima, imaju uvid u infrastrukturu grada, energiju, monitoring nad određenim resursima. Koriste inteligentni softver kako bi analizirali istorijske podatke i predviđali trendove i probleme sa kojima bi se susretali u budućnosti;
- *Ekonomski rast i razvoj* – Lokalne kompanije mogu da se grade na unapređenoj infrastrukturi kako bi postale vodeće kompanije koje koriste visoku tehnologiju i koje izvoze svoje proizvode i usluge u gradove širom sveta.
- *Prestiz* – Političke vođe žele da njihovi gradovi imaju dobar rejting i veruju da pametni gradovi mogu biti privlačna mesta za ljude i otvaranje novih biznisa i turizam.

Dakle, ono što možemo zaključiti je sledeće da su pametni gradovi oni gradovi u koje je uključeno korišćenje visoke tehnologije, ljudski kapital, tradicionalna infrastruktura za održivost i ekonomski razvoj jednog rada sa ciljem da se obezbedi visoki životni standard, pametni menadžment zajedno sa vladom države.

Tri glavna cilja kod pametnih gradova jesu da se održi ekonomski rast, da se poboljša kvalitet života, održivost i zaštita životne sredine. Da bi se sve to postiglo, u gradu moraju postojati pametni privredni sistemi i oni se odnose na: pametnu vladu, pametnu logistiku, pametnu infrastrukturu, pametno zdravstvo, pametne finansije, pametnu edukaciju, pametan nadzor, pametnu mobilnost, pametan turizam, i tako dalje. Izazovi sa kojima se susreću pametni gradovi su sledeći: kontrola tržišta rada, pobeđivanje u „ratu“ talenata između metropolitanskih područja, društvena kohezija, solidarnost, zaštita digitalnog okruženja, privatanost i elastičnost.

Kada se kombinuju nove tehnologije i društvene inovacije stvaraju tzv. „savršenu oluju“ koja ustvari predstavlja jedan pametni grad: Internet, dronovi, obnovljiva energija, 3D štampači, mobilni telefoni, ekonomija deljenja, i tako dalje, što se vidi na narednoj slici (slika 1).

Slika 1 – Savršena oluja

Izvor: Dostupno na: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/tr/Documents/public-sector/deloitte-nl-ps-smart-cities-report.pdf>, preuzeto dana 10.02.2017.

Prednosti pametnih gradova i tehnologije koja se koristi se ogledaju kroz nekoliko sektora u privredi. Prednosti se mogu videti u zdravstvenom sektoru gde se, uz pomoć tehnologije, na što bolji i efikasniji način može odrediti koje su bolesti u pitanju i kakvo lečenje bi trebalo da ima pacijent. Ljudima kojima je potrebna nega i koji ne mogu doći do zdravstvene ustanove dobijaće pomoć od robota. U obrazovanju je takođe veoma važno koristiti tehnologiju kako bi deca i studenti na što bolji način, putem digitalne tehnologije, bili upućeniji u gradivo i bolje učili.

Infrastruktura će biti drugačija, a zagađenje vazduha će se redukovati na najbolji mogući način uz pomoć tehnologije. Sve više će se brinuti o zaštiti životne sredine, vlade će moći da naprave mnogo bolju strategiju, i tako dalje.

Najveća briga je tržište rada. Zbog povećanja tehnologije i uspostavljanja robota za obavljanje određenih poslova, doći će do nestanka određenih vrsta poslova što će rezultirati nezaposlenošću. Mnogi ljudi će morati da se ponovo edukuju i stiču nove veštine. Izazov gradova je da napravi tranziciju takvu da to ljudi ni ne osete, tako što bi novi poslovi brzo zamenili stare. Ukoliko se ovaj proces ne odradi brzo, onda će doći do nezadovoljstva i nezaposlenosti, što nikako nije dobro za pametne gradove. Osim nezaposlenosti, ovde se može javiti i problem nejednakosti među ljudima.

Radna mesta koja su najugroženija su: računovođe, revizori, cargo agenti, telemarketari, ljudi koji rade u osiguravajućim kompanijama, brokeri za nekretnine, ljudi koji rade za kasama, recepcioneri, poštari, i tako dalje. Najugroženiji su oni čiji se posao lagano može zameniti robotima i tehnologijom na klik. Poslovi koji se teško mogu zameniti su profesori, zubari, doktori, supervizori, građevinari, instruktori, menadžeri ljudskih resursa, umetnici, ljudi koji rade u logistici, arhitekta, HR menadžeri, psiholozi, sociolozi, i tako dalje. *Deloitte*, revizorska kuća, je došla do analize da Amsterdam ima visok nivo obrazovanih ljudi i da je rizik od kompjuterizacije veoma visok, da će 37% tržišta rada biti obuhvaćeno ako se grad digitalizuje.

Pametni gradovi mogu da postoje samo ako postoje kreativni talenti i talenti koje privlači visoka tehnologija, tako da, još jedan od izazova je naći talente. Oni su veoma značajni za ekonomsku infrastrukturu jer su kreativni i inovativni. Oni su baza za izgradnju pametnih gradova i inovacije koje bi se sprovodile u gradovima. Dok tradicionalni poslovi izumiru, talenat i inovativnost, odnosno ljudski kapital se cene sve više. Megagradovi se bore za svetske talente, a za njih se bore i pametni gradovi. Talenti moraju da se uklapaju u takav profil grada u kojem će da žive, rada i odmaraju.

Naredni izazov predstavlja društvena kohezija i solidarnost. Postoje određene grupe ljudi koji ne podržavaju da se gradovi digitalizuju jer se najviše plaše da će izgubiti svoje poslove i da će ih roboti zameniti. Osim toga, plaše se i toga koliko su pametni gradovi sigurni za život i da li je uopšte bezbedno živeti u gradu gde bi ljudi bili „pod lupom“. Svedoci smo velikih

kompjuterskih prevara i pranja novca putem Interneta, a pogotovo u nerazvijenim zemljama. Ljudima ovo uliva veliki strah – ako je moguće zloupotребiti poslovanje putem Interneta, zašto ne bi bilo moguće i ugroziti privatnost ljudi koji žive u digitalnim gradovima? Ovo je također jedan od izazova sa kojima se suočavaju pametni gradovi.

Vlade bi morale da se bore sa pomenutim izazovima. Postoji velika potreba da se implementiraju novi procesi i tehnologije koje su proverene, a postoji i velika potreba telenata da se dokažu i pokažu svoje inovacije i kreativnost. Pametni gradovi predstavljaju veliki i kompleksan koncept koji se brzo menja i za koje je potrebno kratko vreme da se uspostavi s obzirom na to da se sve više dešavaju promene u prirodi, populacija sve više raste, ljudi se sve više sele iz sela u gradove, i tako dalje. Živimo u vremenu gde je tehnologija zastupljena skoro svuda i svetu, gde je poslovanje elektronsko, gde se potrebe potrošača sve više usmeravaju na digitalno poslovanje. Da bi se sve ovo zaista desilo potrebno je da ljudi imaju poverenje u tehnologiju, potrebni su nam dobri lideri i menadžeri i ciljevi koji se mogu lako dostignuti.

Slika 2 – Prednosti pametnih gradova

Izvor: Dostupno na: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/tr/Documents/public-sector/deloitte-nl-ps-smart-cities-report.pdf>, preuzeto dana 10.02.2017.

Postoji veliki broj primera pametnih gradova širom sveta. Najveći pametni gradovi su:

- Dubai, Ujedinjene Arapske države – U cilju da bude domaćin *World Expo 2020*. Dubia je inspirisan da kreira „Internet of Everything“ zajedno sa kompanijom

Cisco i drugim IT kompanijama koji povezuju ljude putem *WI-Fi* i real time interaktivnih gradova u sektorima infrastrukture, podzemnog transporta, javne bezbednosti, i turizma.

- Meksiko, Meksiko Siti – Meksiko je pionir u pametnim gradovima u Latinskoj Americi koji koristi digitalnu vladu kako bi se napravili programi pročišćenja vazduha, gde će se koristiti bicikle i određeni programi korišćenja automobila, kao i promocija pametnih i zelenih infrastruktura. Meksiko je jedan od prvih gradova koji je koristio tehnologiju za apsorpciju smoga.
- Songdo, Južna Koreja – Songdo je prvi specijalizovano dizajniran pametni grad u kojem je sve digitalizovano. Zgrade imaju automatsku kontrolu klime i ulaz je kompjuterizovan, sve što se koristi je digitalno i koristi se u cilju očuvanja životne sredine.
- Singapur – Singapur je takođe jedan od gradova koji je počeo da koristi tehnologiju u svrhu zaštite životne sredine. U 2014. godini grad je lansirao *Smart Nation program* kao viziju koju će grad moći da vidi baziranu na naprednoj tehnologiji koja će postići ekonomski rast i bolji kvalitet života u Singapuru. Singapur želi da privuče što više kompanija kako bi testirali tehnologiju na ostrvu. Singapur ima jako dobru IT infrastrukturu, populacija je visoko obrazovana, i vlada se sve više zalaže za digitalnu ekonomiju. Najveći izazov u ovom gradu je mobilnost jer populacija raste iz dana u dan. Redukovanje broja putovanja širom zemlje je veliki cilj vlade Singapura. Vlada Singapura je uvek otvorena za nove ideje.
- Johannesburg, Južna Afrika – Grad ima partnerstvo sa telekomunikacionim provajderom *Bwired* kako bi postao prvi afrički pametni grad do 2040. godine investiranjem u brzi Internet i *Wi-Fi* pristup, glas/video/sadržaji/protok podataka, bolja infrastruktura i korišćenje elektronskog poslovanja za vlade, edukaciju i zdravstvo.
- San Dijego, Kalifornija, USA – Grad je instalirao akcioni plan za zaštitu životne sredine koji bi se mogao ostvariti do 2035. godine. Fokus je na korišćenju energije tako što će se instalirati solarni sistemi i promovisati šetnja i vožnje

bicikla. Sem toga fokus je stavljen i na korišćenje vode u smislu da će se koristiti tehnologija tako što će se „siva“ voda pretvarati i čistiti u čistu vodu, i tako dalje.

- Barcelona, Španija – Barcelona je bila domaćin *Smart City Expo* događaja i smatra se da je ova zemlja jedna od lidera u oblasti tehnologije i primene tehnologije. Barcelona ima *BCN Smart City* platformu na kojoj se nalaze sve informacije vezano za ovaj grad. *BCN Smart City* platforma omogućava da se stavi fokus na interaktivne veb sajtove koji imaju sve detalje o pametnih gradovima, sve većem korišćenju društvenih mreža, najbolje aplikacije kako na što bolji način upoznati Barcelonu i šta posetiti, *OpenData BCN* projekat koji daje sve neophodne informacije koje su javne, *Smart City* kamp, i tako dalje.
- Amsterdam, Holandija – Amsterdam je takođe još jedan od gradova koji spada u pametne gradove. Ako ljudi žele da koriste auto onda moraju da traže *peer-to-peer* servise, mada uglavnom se koriste bicikla kao prevozno sredstvo u ovom gradu, što je efikasno za ovaj pametni grad.

1.3 Proces digitalizacije u Hrvatskoj

DESI (*Digital Economy and Society Index, DESI*) 2016. za Hrvatsku iznosi ukupno 0,42 čime se ona svrstava na 24. mesto od 28 država članica EU-a. U 2015.godini Hrvatska je poboljšala svoj rezultat. Internet prodajom u Hrvatskoj bavi se 19 % malih i srednjih preduzetnika, što je iznad proseka EU-a (16 %), a u prekograničnu Internet prodaju uključeno je njih 8,9 % (u odnosu na prosek EU-a od 7,5 %). Zemlja međutim i dalje zaostaje u području služenja Internetom (66 % Hrvata redovno se služi Internetom, u odnosu na prosek EU-a od 76 %). Samo 2,8 % fiksnih Internet pretplata ima brzu vezu (u EU-u 30 %). Fiksne širokopojasne veze u Hrvatskoj vrlo su skupe. Hrvatska pripada skupu zemalja koje napreduju jer iako i dalje zaostaje za EU-om kao celinom, u prošloj je godini doživela brz razvoj i približila se prosjeku EU-a.

Iako je u odnosu na indeks povezanosti ostvaren određeni napredak u pogledu uspešnosti, Hrvatska se nalazi pri samom dnu lestvice EU-a. To je većinom zbog pokazatelja o fiksnom širokopojasnom pristupu velikih brzina prema kojim se Hrvatska nalazi znatno ispod proseka EU-a u pogledu dostupnosti fiksnih širokopojasnih veza velike brzine i njihovog prihvatanja. Upkos trendu povećanja pretplata na širokopojasni pristup velikih brzina u odnosu na prethodnu godinu (1,1 % u odnosu na 2,8 %) ta je brojka znatno ispod proseka EU-a (30 %) i Hrvatska se nalazi na poslednjem mjestu u Europi. Takvim rezultatima pridonose različiti činioci, od onih povezanih s ograničenom potražnjom za internetom velikih brzina koji se mogu temeljiti na pristupačnosti fiksnog širokopojasnog pristupa (u pogledu kojeg Hrvatska ostvaruje loše rezultate pa je nezavisni fiksni širokopojasni pristup znatno skuplji od opšteg proseka EU-a u iznosu od 1,3 % raspoloživog dohotka) i upotrebe Interneta (niža od proseka EU-a) do onih povezanih s ponudom, kao što je nepostojanje opsežne alternativne kablovske infrastrukture, što je uticalo na dinamiku tržišnog učešća i značajnog ulaganja u širokopojasni pristup velikih brzina.

Uspešnost Hrvatske u pogledu ljudskog kapitala ispod je proseka EU-a, ali polako napreduje. Samo 66 % hrvatskog stanovništva redovno se koristilo Internetom 2015. (dok je prosek EU-a bio 76 %), a 51 % imalo je osnovne ili malo naprednije digitalne veštine. Nadalje, udeo diplomata u području nauke, tehnologije i matematike (STEM) prilično je nizak i iznosio je samo 1,6 % u ukupnoj strukturi starosti od 20 do 29 godina. Prema Pregledu obrazovanja i osposobljavanja za 2015. Hrvatska zaostaje u pogledu digitalizacije nastavne prakse. Manje od 10 % učenika u Hrvatskoj pohađa osnovne škole koje se smatraju školama u kojima se podržava digitalna tehnologija, a u školama u Hrvatskoj u proseku postoji jedan računar za 26 učenika.

Hrvatska se prema uspešnosti u pogledu korišćenja Internet uslugama nalazi ispod proseka EUa, ali dobro napreduje. Korisnici Interneta u Hrvatskoj učestvuju u širokom rasponu aktivnosti na Internetu. Oni čitaju vesti na internetu (89%), koriste se Internetom za komunikaciju glasovnim ili video pozivima (42%) ili društvenim mrežama (64%). Iako je stepen delovanja korisnika interneta u Hrvatskoj u većini tih aktivnosti unutar proseka EU-a ili iznad njega, oni su manje skloni korišćenju Internetom u poslovne svrhe od korisnika u drugim zemljama. Međutim, udeo hrvatskih korisnika usluga elektronskog bankarstva povećao se poslednjih godinu dana za

više od 19 postotnih bodova. Međutim, samo 44 % korisnika kupuje na Internetu, dok je prosek EU-a 65 %.

Hrvatska ostvaruje prosječne rezultate u pogledu integracije digitalnih tehnologija u preduzećima i poslednjih godinu dana nije u tome napredovala. Postotak hrvatskih preduzeća koja se koriste tehnologijama kao što su RFID (4,7 %), e-računi (10 %), usluge u oblaku (15 %) i društveni mediji (15 %) u skladu je s prosekom EU-a ili je viši od njega. Čini se da su hrvatska preduzeća voljna iskoristiti prednosti elektronske trgovine. Gotovo jedna petina MSP-ova u Hrvatskoj bavi se prodajom na Internetu – više od proseka EU-a od 16%, a 8,9% prekograničnom prodajom (u odnosu na 7,5% na evropski nivo). Međutim, njihov se promet od te prodaje poslednjih godinu dana znatno smanjio.

Uspešnost Hrvatske u području digitalnih javnih usluga ispod je proseka EU-a, ali dobro napreduje. Napredak bi delomično moglo biti rezultat portala e-Građani, koji je uveden 2014. kako bi se rešio problem niskog nivoa interakcije na Internetu između javne uprave i građana (21% u odnosu na prosek EU-a od 32 %). Modul e-preduzeća tek je nedavno uveden i još se nadopunjuje dodatnim značajnim stavkama.

1.3.1 Dubrovnik – pametni grad

U 2016. godini otvorena je prva pametna ulica na Obali Stjepana Radića u Dubrovniku. Reč je o pilot-projektu razvijenom u okviru strateškog partnerstva između grada Dubrovnika i Hrvatskog Telekoma, preduzeća za IT Cisco i u saradnji sa lokalnim partnerima. Pametna ulica ima javnu rasvetu sa multifunkcionalnom senzorskom mrežom uz različite tehnologije pristupa od optičkih veza do 4G i Wi-Fi mreža. Tim se tehnologijama omogućuje stanovnicima i posetiocima Dubrovnika da u sklopu pilot-projekta dobiju besplatan pristup Internetu velike brzine i protoka podataka (50 Mbit/s).

Projekt pametne ulice uključuje i rešenje za upravljanje prometom u okviru kojeg će se upotrebljavati kamere za utvrđivanje prometnih prekršaja i inovativne parking tehnologije. Sistemom upravljanja parkiranjem automatski će se prepoznavati vozila i beskontaktno naplaćivati parking. Njime će se, isto tako, suz pomoć aplikacije za pametne telefone i digitalnih ploča, pružati informacije o praznim parking mestima u stvarnom vremenu ne samo u dubrovačkoj pametnoj ulici već i u celom gradu.

Važan deo povezanih rešenja u pametnoj ulici jeste praćenje i kontrola okolnih parametara čime će se prikupiti vrlo korisni podaci za gradsku okolinu. Sva su rešenja povezana sa postojećim gradskim sistemima, a na digitalnoj platformi Ciscoa svi će prikupljeni podaci biti otvoreni za razvoj novih rešenja.

2 Kriminalne radnje i njihovo otkrivanje

Kriminalne radnje i njihovo otkrivanje predstavljaju drugu glavu rada. Prva tačka ovog rada će objasniti šta su kriminalne radnje i kako dolazi do kriminalnih radnji. Druga tačka rada će se bazirati na otkrivanje kriminalnih radnji u okviru koje će biti reči o forenzičkom računovodstvu i reviziji.

Tačke koje će se izučavati su:

- 1) Pojam kriminalnih radnji: definisanje kriminalne radnje, kako dolazi do kriminalnih radnji, vrste kriminalnih radnji;
- 2) Otkrivanje kriminalnih radnji: forenzičko računovodstvo i forenzička revizija.

Istorija kriminalnih radnji doseže daleko u prošlost još od doba prvih ljudi kada su činjene sitne prevare pa sve do srednjeg veka gde su počele velike prevare. Industrija računovodstva iz dana u dan traži sve više forenzičkih računovođa jer potreba za njima raste. Kao svaki drugi posao, forenzičko računovodstvo ima veze sa vremenom, jer se forenzičko računovodstvo menjalo kako se menjala tehnologija, društvo i ekonomija. Kada se promeni jedan aspekt na svetskom tržištu, tada se menja i posao forenzičkog računovođe i sve više se razvija. Kontinuirana edukacija je jedini način da se forenzičke računovođe prilagođavaju promena i da se suoče sa izazovima koji im slede. Profesija forenzičkog računovođe se javila ranih devedestih godina, međutim pojam kriminalnih radnji i prevara datira još iz starog doba.

Lepo je polaziti od pretpostavke da su ljudi pošteni, Međutim, ljudska istorija i ljudska priroda govore drugačije. Još u Hamurabijevom Vavilonskom zakoniku (1800. godina p.n.e) istaknut je problem prevare kao i kazna i to ovako (*Belak, 2011, 7*): „Ako pastir kome je vlasnik poverio ovce na čuvanje pogrešno prikaže prirodni priraštaj ovaca ili ih proda za novac biće proglašen krivim i biće obavezan platiti vlasniku deset puta više od utvrđenog gubitka“.

U grčkoj mitologiji simbol prevare, lukavstva, laži i krađe je bog Hermes-Zevsos sin. On je bio bog putovanja, trgovaca, lopova i varalica. Imao je jaku ličnost i mogao je da utiče na ljude da mu poveruju, ali je bio varalica jer je prevario svog brata Apolona ukravši mu stado stoke. Kad je Apolon to otkrio požalio se ocu i majci Maji i Zevsu da je Hermes počeo svirati na liri. Oduševio je sve svojim sviranjem i od tad se smatra zaštitnikom lopova.

Prapočeci forenzičkog računovodstva počinju u srednjem veku. Prva velika prevara koja se desila jeste prevara „Mehur Južnog mora“ koja je počela krahom berze u to doba. Prvi čovek koji je počinio veliku prevaru jeste Čarls Ponzi. Od velike „Ponzijeve prevare“ ljudi su počeli da čine razne prevare koje se tiču lažiranja dokumenata i transakcija. Kako je tehnologija počela da se razvija, u dvadesetom veku, postajemo svedoci Velike Depresije iz 1929. godine, prve velike ekonomske krize, koja je nastala krahom američke berze, i smatra se da je krah pokrenut prevarama i malverzacijama. Nakon Velike Depresije, ljudi koji posluju na berzi su kreirali takav zakon da nije bilo moguće čini razne vrste prevara i malverzacija na berzi. Razvojem Interneta, vođe velikih kompanija su naučile kako funkcioniše sistem i počeli su da se bave velikim prevarama

2.1 Pojam kriminalnih radnji

2.1.1 Definisanje kriminalne radnje

Jedna osoba može da povredi drugu osobu upotrebom sile ili izvršenjem kriminalne radnje. Upotreba sile koja uzrokuje telesne povrede nailazi na osudu organizovanih društava; pribegavanje kriminalnoj radnji koja uzrokuje finansijske povrede ne podrazumeva isti stepen osude.

Kriminalna radnja je termin koji ima mnogo defincija. Kriminalne radnje kao krivična dela, kao delikt, kriminalne radnje u korporacijama od strane menadžmenta i zaposlenih i kriminalne radnje u finansijskim izveštajima (*Savez računovođa i revizora Srbije, 2010, 11-12*). Kriminalne radnje predstavljaju kriminalna dela koja počinjavaju pojedinci ili grupa ljudi kako bi prevarili organizaciju, pojedinca ili državu. Kriminalne radnje su počele da se smatraju deliktom još od sredine devetnaestog veka, u smislu građanskog prava, gde su otpušeni za kriminalnu radnju iznosili neistinite tvrdnje, za koje su smatrali da su istinite. U velikim korporacijama se takođe dešavaju kriminalne radnje od strane menadžera ili zaposlenih u sopstvenu koriste ili u korist trećeg lica. Kriminalne radnje se takođe pominju i u finansijskim izveštajima kao prevara koja je izvršena od strane lica koje kriši krivično delu tako što koriste razne metode obmane, a jedna od tih je i pranje novca, kako bi se finansijski izveštaji prikazali u što boljem svetlu.

Zbog lošeg i neadekvatnog funkcionisanja računovodstvenog sistema i sistema kontrole i zbog nedovoljnog razvoja interne, a i eksterne revizije pruža se mogućnosti za vršenje kriminalnih radnji, koje je, uz pomenute nedostatke lako odraditi.

Oni koji se bave istraživanje, analizom i detekcijom kriminalnih radnji nazivaju se revizori kriminalnih radnji. Revizori kriminalnih radnji su uglavnom računovođe koji su po svojim stavovima, osobinama, veštinama, znanju i iskustvu veoma stručni da spreče kriminalnu radnju, a ujedno i da je detektuju. Osobe koje se bave forenzičkim računovodstvo se nazivaju forenzičke računovođe i oni dolaze na mesto zločina i sprovode metode i alate da tačno otkriju koje su se radnje desile, kako je došlo do njih i kako ih sprečiti. Stručne oblasti kojim se bave ne obuhvataju samo računovodstvo i reviziju, već i krivičnu istragu, intervjuisanje, sastavljanje izveštaja i veštičenje. Ono moraju biti vešti u komunikaciji i moraju se profesionalno i kulturno ponašati (*Savez računovođa i revizora Srbije, 2010, 15*).

2.1.2 Kako dolazi do kriminalnih radnji?

Pitanje na koje je potrebno odgovoriti je zašto dolazi do kriminalnih radnji. Grupa autora opisuje trogao kriminalne radnje koji govori zašto dolazi do kriminalnih radnji. Postoje tri zajednička faktora koja odlikuju kriminalnu radnju (*Alvin, et al., 2012, 337*):

- *Pritisak*. Menadžment ili drugi zaposleni su pod pritiskom da izvrše prevaru
- *Mogućnost*. Okolnosti dovode do mogućnosti da menadžment ili zaposleni izvrši prevaru.
- *Stav/Racionalizacija*. Stav, karakter i set etičkih vrednosti postoji i dozvoljava menadžentu ili zaposlenom da počini neiskreni čin, ili su oni u okruženju koje im nameće pritisak da razmišljaju o tome da počine prevaru.

Kada se odgovori zašto se dolazi do kriminalnih radnji potrebno je identifikovati faktore koji povećavaju rizik od prevara, a faktori rizika su povezani sa prethodna tri zajednička faktora koja odlikuju kriminalnu radnju.

Podsticaji ili pritisci da lice ili grupa izvedu kriminalno delo mogu biti unutrašnji ili spoljašnji. Lice ili grupa koja čini kriminalno delo je pritisnuta od strane trećem lica, ili jednostavno, želi zbog sebe da pribegne kršenju zakona kako bi se izbegli loši rezultati poslovanja, kako bi kompanije imale „napumpane“ finansijske izveštaje sa pozitivnim ocenama, kako bi se privukao što veći broj investitora, i tako dalje.

Mogućnosti prikazuju moguće situacije koje dovode pojedinca ili grupu da počini prevaru. Mogućnosti za počinjenje prevare se mogu naći u različitim situacijama: ukoliko se desi da zaposleni ili menadžmenta primete da su interne kontrole slabe; ukoliko je interna revizija slaba; ukoliko su proizvodi /usluge kompanije pogodni za izvršenje kriminalne radnje; ukoliko je dokumentacija neuredna; ukoliko su poreski i računovodstveni propisi nejasni i tako dalje.

Stav/racionalizacija zaposlenih ili menadžmentaje u ovom procesu veoma važni jer većina zaposlenih ili menadžmenta smatraju da je prevara nešto sitno i da čine prevaru jer imaju idealnu priliku, ili zato što imaju lošu poziciju, lošu finansijsku situaciju, ukoliko žele da vrate dugove i tako dalje. Za njih je prevara opravdana.

2.1.3 Vrste kriminalnih radnji

Postoji nekoliko vrsta kriminalnih radnji, a u radu će biti prikazane samo neke od njih.

Kriminalna radnja može da bude **krivična i građanska**, gde krivična radnja zahteva dokaz o namernom obmanjivanju, a građanska zahteva da žrtva pretrpi određenu štetu.

Kriminalne radnje mogu biti **za i protiv kompanije**, gde, ukoliko se kriminalne radnje obavljaju za korist kompanije, zaposleni imaju koristi, a ukoliko su kriminalne radnje protiv kompanije, onda je kompanija žrtva i trpi određene posledice.

Kriminalne radnje **eksternih i internih lica** su kriminalne radnje koje su počinjene od strane kupaca, dobavljača i ugovarača koji mogu da precenjuju fakture, da izdaju duple fakture ili da zamene robu višeg kvaliteta sa robom nižeg kvaliteta.

Kriminalne radnje **menadžmenta i lica koja nisu na rukovodećim položajima** i to među svim organizacionim nivoima u kompanijama radi unapređenja.

Specifične kriminalne radnje i kategorije: otvaranje računa fiktivnih dobavljača, podmetanje požara radi dobiti, nameštanje tendera, povreda poverenja, preklapanje gotovine, falsifikovanje čekova, komercijalni mito, utaja, korupcija, krivotvorenje, zloupotreba, pronevera, lažiranje, industrijska špijunaža, iznišenje neistine, malverzacije sa naftom i gasom, razbojništvo, pumpanje rashoda, precenjivanje prihoda, softverska piraterija, tehnološka krađa...

Kriminalne radnje **internih lica protiv kompanije:** gotovinske malvertzacije, konverzija, krađa, falsifikovanja indosamenta, manipulisanje sa potraživanjima i obavezama, manipulisanje kod obračuna zarada i zloupotrebe u vezi zaliha.

Kriminalne radnje **eksternih lica protiv kompanije:** nepotpune isporuke, zamene robe višeg kvaliteta sa robom nižeg kvaliteta, podmićivanje zaposlenih od strane kupaca i od strane dobavljača...

Kriminalne radnje **u korist kompanije:** lažno prikazivanje dobiti, korišćene čekova bez pokrića, nameštanje cena, podmićenje osoblja kupaca, politička korupcija, i tako dalje.

2.2 Otkrivanje kriminalnih radnji

2.2.1 Forenzičko računovodstvo

Forenzičko računovodstvo predstavlja primenu istraživačkih i analitičkih veština kako bi se rešile finansijske neduomice kako u finansijskim izveštajima, tako i u sudskom postupku. Važno je istaći da forenzičko računovodstvo nije ograničeno samo na sprovođenje finansijskih istraga koje za posledicu imaju gojenje sudskim putem; međutim, ako je to svrha, istraga i analiza moraju zadovoljavati standarde koje zahtevaju nadležni sud (*Hoopwood, et al., 2014, 3*).

Forenzičko računovodstvo ima kompleksan i temenljan koncept i samim tim forenzičke računovođe moraju biti profesionalci u svom poslu i moraju nezavisno prosuđivati kada formiraju prezentacije i, ono što je jako bitno, profesionalne forenzičke računovođe moraju biti pouzdani, kao i njihovi dokazi.

Značaj forenzičkog računovodstva se ogleda u oblasti korporativnih istraga. U okviru jedne kompanije može doći do prevara. Ukoliko se primi anoniman poziv ili elektronska pošta poslati od strane nezadovoljnog zaposlenog ili nekog trećeg lica onda treba brzo reagovati jer forenzičko računovodstvo pomaže da se reše nastale sumnje. Značaj računovodstva se vidi i kod sporova, pogotovo jer pruža podršku u sporovima jer pomaže pravnom zastupniku u istraživanju i procenjivanju integriteta kao i visine gubitka ili dobitka i sl.

Značaj forenzičkog računovodstva se ogleda i kod krivičnih pitanja, jer ukoliko dođe do kriminalnih radnji to podrazumeva da se računovođe i revizore nalaze u tom sporu jer oni klasifikuju i procenjuju finansijske transakcije koje se u tom trenutku čine nepravilnim, kao što je nelegalno stičena dobit kriminalne radnje od strane dobavljača i kupaca, i sl. Značaj se ogleda i kod potraživanja po osnovu osiguranja i u državnom sektoru jer forenzičke računovođe mogu da pruže pomoć jer poštuju zakonske propise. Kada se analizira pojam forenzičkog računovodstva, potrebno je osvrnuti se na forenzičkog računovođu, i na njegova znanja i veštine. Forenzički računovođa je osoba koja primenjuje posebna znanja i veštine da bi pribavila i procenila dokaze koje bi na kraju analizirala i protumačila na pravi način. Pojam forenzičkog računovođe se može uporediti sa pojmom eksternih revizora, koji daju mišljenje nakon pregleda finansijskih izveštaja,

tj. da li su izveštaji prikazani istinito ili ne, procenjuju finansijsku situaciju kompanije, ishode poslovanja i promet, i tako dalje.

Forenzičke računovođe traže prevare i usredsređuju se na svoje napore u oblastima za koje je verovatnije da sadrže prevaru i često ispituju čitavu populaciju umesto da uzimaju samo uzroke iz populacije u ciljnim oblastima.

Forenzičke računovođe koriste drugačije tehnike od eksternih revizora, sprovode istragu na drugačiji način i koriste posebna znanja i veštine i to (*Hoopwood, e al., 2014, 6*):

- Veštine revidiranja – pribavljanje i analiza relevantnih informacija kako bi se slučajevi na kojima rade mogli biti potkrepljeni dokazima na sudu;
- Nadzor i veštine intervjuisanja;
- Kriminologija;
- Poznavanje računovodstva;
- Znanje i veština iz oblasti IT-a;
- Komunikacijske veštine.

Ono što je bitno jeste da se zna da je forenzičko računovodstvo povezana sa revizijom i srodnim uslugama revizije, povezano je sa statistikom, ekonomijom, informatikom, potrebno je poznavati istražiteljske veštine i poznavati pravnu regulativu (poznavanje računovodstvenih standarda, poreskih zakona i struktura finansijskih izveštaja). Ekonomija je itekako povezana sa forenzičkim računovodstvom jer računovođe moraju imati znanja iz menadžmenta kako bi planirali i analizirali izveštaje, finansije su jako bitne kako bi računovođe mogli prognozirati i analizirati kretanje cena akcija, itd. Forenzičari računovođe se mogu podeliti na državne inspektore, interne revizore, komercijalne računovodstvene forenzičare i sudske veštake i njihove usluge su malobrojne kao što je otkrivanje: lažiranja, prevara, utaja poreza, lažnih bankrota, profesionalnih nemara i grešaka, lažirane dokumentacije, krađa od strane zaposlenih, procena rizika menadžmenta, procena vrednosti transakcija, i tako dalje.

2.2.2 Forenzička revizija

Revizori koji se bave kriminalnim radnjama treba da poseduju opšta profesionalna znanja iz oblasti kriminalnih radnji. Ta znanja uključuju: poznavanje kriminalnih šema, znakova upozorenja i drugih naznaka koje mogu biti u vezi sa određenim kriminalnim radnjama, nova saznanja u vezi sa kriminalnim radnjama, poznavanje koraka u istraživanju kriminalnih radnji (naročito dokaza), profesionalnih organizacija iz ove oblasti, sertifikiranje iz ove oblasti, karakteristika koje se tiču socijalnog aspekta i aspekta ponašanja kod počinitelja kriminala i ostalih aspekata. Revizor koji se bavi kriminalnim radnjama naravno, mora biti u stanju da primeni ova znanja u okruženju (*Savez računovođa i revizora Srbije, 2010, 67*).

Malverzacije i prevare su takođe definisali i Međunarodni revizorski standardi kao namerni čin u cilju sticanja prednosti, koja je nezakonita i nepravedna, od strane jednom ili više lica zaposlenih u organizaciji ili menadžmenta, ili treće strane. Nezavisno od pojavnog oblika prevare po pravilu karakterišu nekoliko bitnih elemenata (*Stančić, et al., 2013, 1884*):

1. Netačno iskazivanje činjenica bitnih za donošenje poslovnih odluka;
2. Postojanje svesti pojedinaca o tome da su prezentovani podaci lažni;
3. Lice koje prima informacije kao pouzdane i relevantne za poslovno odlučivanje;
4. Nastanak štete u poslovanju kao posledica svega prethodno navedenog.

Kriminalna radnja u finansijskim izveštajima kao podklasa ili podgrupa malverzacija je definisana kao bilo koji čin koji je izvršen od strane zaposlenog ili menadžmenta, a da je čin definisan kao kriminalno delo Krivičnim zakonikom i koja u svom načinu izvršenja umesto sile, i pretnje, koristi obmanu kao sredstvo pribavljanja protivpravne imovinske koristi, a za posledicu ima materijalno značajne pogrešne iskaze u finansijskim izveštajima.

Petković navodi da postoji nekoliko podela kriminalnih radnji u našoj zemlji i to (Petković, 2010, 6-11):

- *Prema počiniocima i oštećenim društvenim kategorijama* postoji nekoliko tipova kriminalnih radnji kao što su kriminalne radnje u investicione svrhe, prevare kupaca i prodavaca, prevare zaposlenih i menadžmenta, i tako dalje. Bilo koji da je oblik prevare u pitanju, uvek postoji oštećena strana, odnosno društvena kategorija: poslodavac, kreditori, akcionari i drugi stejkholderi, investitori, potrošači i tako dalje.
- *Prema odredbama krivičnog zakonika* postoji nekoliko vrsta krivičnih dela i na osnovu toga Krivični zakonik Republike Srbije opisuje sva krivična dela kao što su krivična dela protiv imovine, protiv privrede, protiv pravnog saobraćaja i protiv službene delatnosti. Krivično delo, prema odredbama krivičnog zakonika, koje je glavni predmet istraživanja u master radu jeste pranje nova, o kojem ćemo detaljnije govoriti u narednoj glavi rada,
- *Prema računovodstvenim ciklusima* kriminalne radnje se dele u ciklusima i to ciklusi prodaje i naplate, kupovine i plaćanja, platnih lista i kadrova, zaliha i skladištenja i pribavljanja kapitala. Smatra se da je ciklus prodaje i naplate najsnažniji ciklus iz razloga što se potrošači zadužuju za robu, na osnovu čega kompanije prkupljaju novac.
- *Prema pojavnim oblicima i načinu izvršenja* potrebno je jako dobro poznavati oblike i načine izvršenje kriminalnih radnji u finansijskim izveštajima i ovde postoje dva oblika kriminalnih radnji i to lažno finansijsko izveštavanje i protivpravno prisvajanje sredstava. Ukoliko se namerno izostavi ili pogreši iskaz u podacima finansijskih izveštaja kako bi se prevarili korisnici finansijskih izveštaja onda je reč o lažnom finansijskom izveštavanju. Ukoliko se prisvajaju sredstva pravnog lica sa lažnim ili prepravljenim dokumentima kako bi se prisvojila imovina bez ovlašćenja onda je u pitanju protivpravno prisvajanje sredstava.

3 Tipologija pranja novca

Tipologija pranja novca predstavlja treću glavu rada. Da bismo govorilo o tipologiji pranja novca, prvo ćemo govoriti o tome šta označava pojam pranja novca, koje su faze pranja novca i metode pranja novca, u okviru prve tačke rada. U okviru druge tačke rada bavićemo se tipologijama pranja novca u raznim privrednim sektorima.

Tačke koje ćemo analizirati u ovom delu rada:

- 1) Pojam pranja novca
- 2) Tipologije pranja novca.

3.1 Pojam pranja novca

Pojam *pranja novca* (eng. *money laundering*) podrazumeva preduzimanje svih radnji koje za cilj imaju prenošenje novca koji je stečen nelegalnim radnjama u legalne tokove. Ono o čemu se ovde zapravo radi jeste obavljanje kriminalnih aktivnosti, a glavni cilj jeste da se oprani novac koristi normalno za razne namene. Da bi se došlo do samog pranja novca, neophodno je obavljati kriminalne delatnosti čiji je rezultata ogromna zarada, a sam naziv prljav novac je nastao zbog toga što je to rezultat nelegalnih radnji.

Pranje novca u današnje vreme predstavlja globalni problem koji se javlja u svim državama širom sveta. Pranje novca predstavlja pretnju integritetu države, a pogotovo kada pričamo o nerazvijenim zemljama ili o zemljama u tranziciji, kao što je naša zemlja. Ovakve zemlje su atraktivne za perače novca jer ne postoji snažna zakonska regulativa koja će da spreči ovu aktivnost. Izražena pojava pranja novca dovodi društvo u nepovoljan položaj i njegove subjekte, a sredstva koja su stečena pranjem novca utiču na rast tražnje za luksuznim dobrima, na povećanje cena nekretnina, a ovo doprinosu rastu inflacije i političkih nestabilnosti u zemlji, i tako dalje.

Zarađeni prljavi novac treba da se prikrije tako što će se ubaciti u zakonski dopuštene delatnosti. Najznačajnija kriminalna delatnost kojom se ostvaruju prihodi jeste proizvodnja i trgovina narkoticima. Najčešći oblici kriminalnih aktivnosti koji donose prljav novac su trgovina drogom, oružjem, ljudima, preprodajom kradene robe, prostitucijom, poreskom utajom (*Mrvić, 2010, 229*).

Pranje novca omogućava da se prihodima stečenim kriminalnim aktivnostima prikrije njihovo nelegalno poreklo, a svrha pranja novca je da se omogući licima da nezakonito stečeni novac troše. Sva ostala krivična dela protiv privrede u okviru lažnog finansijskog izveštavanja su prikazanu u Krivičnom zakoniku Srbije. Krivični zakonik Republike Srbije, a pored toga, definisan je i Zakonom o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma Republike Srbije (*“Sl. glasnik RS”, br. 20/2009, 72/2009 i 91/2010*).

Karakteristično je da perači novca ne nastoje po svaku cenu ostvariti najveću stopu prinosa ili povraćaj na investicije od uloženog novca. Postoji teza da je najveći san svakog perača novca da plati porez na „prljavi“ novac. Osnovni cilj jeste da se ilegalno stečeni novac ubaci u legalne finansijske tokove. Postoji nekoliko tehnika pranja novca, a zajednočko obeležje jesu tri faze kroz koje prolazi novac: faza ulaganja, faza prikrivanja i faza integracije. Međutim, Belak navodi da postoji 5 faza pranja novca (*Belak, 2011, 78*):

1. Faza stvaranja nelegalnog novca prodajom droge, švercom ili prodajom proizvoda „na crno“, i tako dalje;
2. Faza ulaganja nelegalnog novca u banku ili kupovina imovine koja se unosi u organizaciju;
3. Faza prikrivanja u kojoj se zamršenim transakcijama prikriva stvarni izvor novca;
4. Faza integracije u kojoj se nelegalni novac uključuje u poslovni ciklus i poslovne transakcije zajedno sa legalnim novcem; i
5. Faza dokumentovanja legalnog novca, u kojoj se nelegalni novac prodajom proizvoda, usluga i ostale imovine pretrava u prividno legalni novac.

Pranje novca je operacija koja zahteva određeno planiranje, organizovanje i koordinaciju više aktivnosti, što podrazumeva učešće više lica. Pranje novca je grupna aktivnost i u njoj uglavnom učestvuje više lica i po svojoj prirodi ovo nije kratkoročna aktivnost nego dugoročna. Aktivnosti pranja novca ne poznaju nacionalne granice, znači pranje novca se dešava svuda u svetu, velikog je obima i služi se postupcima koji su često dostupni za zakonom dopuštenu svrhu (Kartušić-Jergović, 2007, 625).

Prljavi novac veoma često prolazi kroz račune organizacije koje se bave različitim delatnostima i nema veze da li su u pitanju male, velike ili srednje organizacije. Prljavi novac prolazi kroz razne finansijske institucije: investicione fondove, osiguravajuće kompanije, banke i slično. Lica koja su stekla novac nelegalnim putem nastoje da uvedu novac u legalne tokove i da sakriju njegov pravi izvor. Da bi se to ostvarilo novac mora da prođe kroz tri faze koje su već pomenute u radu: fazu ulaganja, premeštanja i integracije.

Faza ulaganja govori o tome na koji način sakriti prljavi novac da se ne sazna njegovo poreklo. Prljavi novac se uplaćuje na bankovne račune i ovo je najrizičnija faza jer današnje banke postaju sofisticiranije i koriste više metoda i tehnika da otkriju da li je novac pravi ili „prljavi“. Ulaganje prljavog novca se može vršiti na nekoliko načina: polaganjem sitnih iznosa prljavog novca na bankovni račun, uplate na račun fiktivnih firmi¹, ulaganje kroz postojeće poslovanje, i tako daje.

Faza premeštanja ili faza prikrivanja jeste druga faza pranja novca. Jednom kada je novac ušao u legalne tokove tada se prate procesi i pokreću druge aktivnosti kako bi se prikrilo njegovo poreklo. To se postiže kada se prljavi novac premešta tako što se prebacuje sa jednog računa na drugi raznih banaka širom sveta. Svrha transakcija je da zamaskiraju tragove kretanja novca.

Poslednja faza je *faza integracije* u kojoj novac ponovo ulazi u legalne tokove i tada se „oprana“ sredstva moraju izući iz finansijskog sistema kako bi se mogla iskoristiti za pribavljanje legitimnih sredstava ili finansiranje daljih kriminalnih aktivnosti. U tom trenutku,

¹ Fiktivne firme predstavljaju fantomske firme. Organizacija se registruje samo da bi stekla sposobnost da obavlja promet i to su organizacije koje su kratkog roka. Osnivaju se na osnovu falsifikovanih ili ukradenih dokumenata.

sredstva ili imovina su unutar legitimne ekonomije. Popularni metod integracije jeste kupovina nekretnina.

U Republici Srbiji postoji telo koje vodi računa o tome da se razvijaju i unapređuju mere i ranje za borbu protiv pranja novca kako na domaćem tako i na međunarodnom nivou i to je FATF međudržavno telo. FATF donosi strategije, politike, regulatorne propise i okvire sa ciljem da se spreči ili minimizuje pranje novca i finansiranja terorizma na domaćem nivou. Pored ovog tela, u Republici Srbiji, postoji i Uprava za sprečavanje prava novca kao organ koji se nalazi u sastavu Ministarstva finansija čija je uloga da obavlja finansijsko-informacione poslove u pogledu sprečavanja pranja novca. Uprava ima ulogu i da nadzire primenu odredaba Zakona o pranju novca i finansiranja terorizma i da preduzima sve mere koje su potrebne i aktivnosti da se uklone nedostaci regulatornih okvira i akata koji regulišu pranje novca, i tako dalje.

3.1.1 Nacionalna procena rizika od pranja novca za Republiku Srbiju

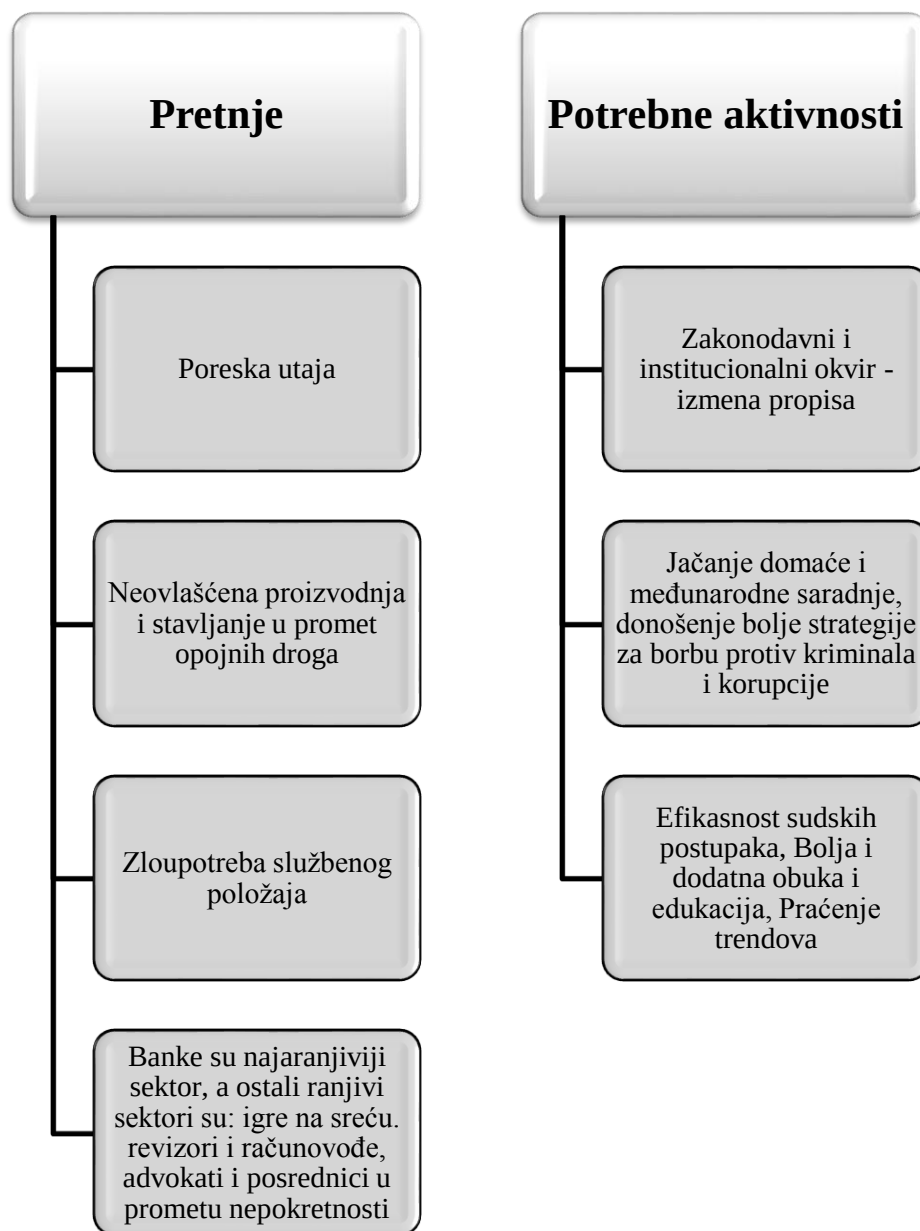
Nacionalna procena rizika od pranja novca za Republiku Srbiju je odluka koja je doneta od strane Uprave za sprečavanje pranja novca i drugih organa (Narodna banka Srbije, Komisija za Hartije od Vrednosti, APR, Poreska uprava, Apelacioni Sud, i tako dalje) koji su deo sistema borbe protiv pranja novca u Republici Srbiji. Nacionalna procena je podeljena u sedam delova i svaki deo je koordinisan i imao je svog vođu radne grupe. Radne grupe, su u ovom procesu, stalno imale sastanke kako bi se izradila procena rizika. Proces izrade rizika predstavlja ogroman i težak posao za učesnike u ovom projektu. Procena rizika je odrađena prema metodologiji Svetske banke (World Bank). Svetska banka je poslala stručnjake u našu zemlju kako odradili zadatke dostavljanja dokumenata, kako bi pružali savete o instrumentima i pomogli učesnicima u ovom projektu kako da koriste instrumente na pravi način.

Procenjeni rizici su sledeći (*Council of Europe, National Risk Assessment in Serbia 2013*):

- krivična dela koja predstavljaju visok rizik za pranje novca: poreska utaja, neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga, zloupotreba službenog položaja;
- visok uticaj na ranjivost sistema: mali broj presuda za pranje novca i nekoordinirano postupanje državnih organa
- visok nedostatak sistema: statistike nisu jedinstvene ili se uopšte ne vode, nepostojanje elektronskog upisa podataka i neumreženost informacionih sistema i baza podataka državnih organa;
- visoka ranjivost finansijskog sektora: banke i
- ranjiva delatnost u nefinansijskom sektoru: promet nekretninama.

Da bi se smanjile posledice pranja novca potrebno je da se uvedu metodologije i izrade izveštaji svih državnih organa i da se elektronsko vođenje podataka takvo koje do sada nije postojalo. Potrebno da se učesnici u borbi protiv korupcije, pranja novca i finansiranja terorizma što više edukuju u ovoj oblasti i da se izrade programi treninga i obuke za te učesnike. Potrebno da se izvrši povezivanje, centralizacija i umrežavanje baza podataka kako bi se slučajevi pranja novca što pre rešavala. I, na kraju, veoma je važno da državi ograni imaju bolju koordinaciju u borbi protiv pranja novca i da se donesu bolje regulative i strategije u ovoj oblasti (*Council of Europe, National Risk Assessment in Serbia 2013*).

Dijagram 2 – **Pretnje i ranjivost sistema i potrebne aktivnosti u smanjenju rizika**

Izvor: Dostupno na:

http://www.coe.int/t/DGHL/cooperation/economiccrime/corruption/Publications/MOLISE/National%20Risk%20Assessment%20in%20Serbia%20April%202013_SE.pdf, preuzeto dana 10.03.2016.

Visoko rizična krivična dela, sa aspekta pranja novca su: poreska utaja, neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga i krivično delo zloupotrebe službenog položaja.

3.1.2 MOLI Srbija

Projekat za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma u Srbiji „MOLI Srbija“ je započeo 15. novembra 2010. godine. Projekat Moli je sproveden kako bi se doprinelo vladavini prava i demokratiji u cilju sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma u našoj zemlji, kao i sprečavanja sprovođenja drugih oblika kriminala. Projekat je sproveden kako bi se naša zemlja pridržavala standarda koje je donela Evropa i drugih međunarodnih standarda na temu sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma. Cilj projekta je i da stručno osposobe osobe u pomenutom sektoru, kao i da se zakonodavstvo sredi i operativn kapaciteti (*Uprava za sprečavanje pranja novca, Projekat za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma u Srbiji*).

Očekivani rezultati projekta su da se izrade zakonodavni predlozi koji će biti usaglašeni sa evropskim i međunarodnim standardima; da se da veća podrška javnosti kako bi se kontrolio i smanjio privredni kriminal; da Uprava za sprečavanje pranja novca sprovodi aktivoti u skladu sa regulativom i u skladu sa preporukama Manivala-Komiteta stručnjaka za procenu mera za sprečavanje pranja novca i finansiranja terorizma Saveta Evrope; da s epovećaju kapaciteti za sprovođenje regulative; da se učesnici propisno obrazuju i edukuju u ovoj oblasti; da se vrši analiza i procena rizika; da javni i privatni sektor sarađuju i razmenjuju informacije; i da se unaprede tehnike, alati i metode za sprečavanje pranja novca i finansiranja terorizma.

U našoj zemlji, osim pranja novca, najčešći oblici krimanala su krađe motornih vozila, trgovina ljudima, trgovina oružjem i narkoticima i tako dalje. Teška kriminalna dela spadaju u privredni kriminal pogotovo u bankarskoj oblasti, u procesu privatizacije i u oblastima spoljne trgovine. Internet, kao pojava internacionalizacije u globalizacije umnogome doprinosi da se kompjuterski kriminal razvija iz godine u godinu. Iako Internet ima prednosti, postoji i veliki broj mana upotrebe Interneta, tj. stavljanja informacija i podataka na Internet. Veliki broj ljudi čuva podatke na Internetu, a da nisu svesni neželjenih efekata. Danas, postoji veliki broj „hakera“ koji iskorišćavaju korisnike koji nisu upućeni u nedostatke koje ima Internet. Hakeri stvaraju različite vrste programa pomoću kojih mogu da „hakuju“ računar od korisnika i da lako dođu do određenih podataka. Te vrste programa su kompjuterski virusi. Iako su u pitanju mali programi, oni su veoma štetni. Kompjuterski virusi predstavljaju programe koji „inficiraju“

druge programe i stvaraju kopije tih programa. U Republici Srbiji kompjuterski kriminal je veoma „zaživeo“ i predstavlja jedan od ozbiljnih kriminala današnjice.

Kako bi se obezbedila efikasna prevencija, sprečavanje i borba protiv pranja novca nastao je MOLI projekat prema potrebama Vlade Srbije. Ključne institucije Republike Srbije su glavni akteri ovog projekta i to oni koji su povećeni da se ostvare rezultati projekta kako bi se prevenirala i sprečila borba protiv pranja novca u Republici Srbiji. Dva velika rizika koja proizilaze, kao potencijalni rizici, iz ovog projekta su politički rizici: nedostatak političke podrške na parlamentarnom nivou i politička nestabilnost države Srbije.

3.2 Tipologija pranja novca

3.2.1 Bankarski sektor

Bankarski sektor u Republici Srbiji je preživeo velike promene od ulaska u tranziciju. Velika ekonomska kriza je doveo do gašenja četiri velike državne banke, međutim, od svih sektora, bankarski sektor nije prošao loše kroz krizu kao finansijsko tržište naše zemlje. Banke za vreme krize su imale dobru strategiju i nije došlo do trzalice u ovom sektoru. Danas, u Srbiji nema puno banaka, ali su uglavnom sve univerzalne jer obavljaju ne samo osnovne usluge nego imaju i sporedne usluge kao što su usluge konsultanta, usluge osiguranja, forfetinga, faktoringa i slično (*Uprava za srečavanje pranja novca, Tipologija pranja novca*).

Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma je nastao tako što su strane banke donele svoje poslovanje, strategije i procedure koje se tiču ovog pojma. Narodna banka Srbije, kao centralna banka, kontroliše ostale banke i danas naša zemlja ima uređen sektor kada je u pitanju sprečavanje pranja novca i finansiranja terorizma. U bankarskom sektoru postoji tendencija da se dešavaju kriminalne radnje koje se tiču pranja novca. Ovakve pojave se najčešće sprečavaju zakonskim putem (*Uprava za srečavanje pranja novca, Tipologija pranja novca*).

Prljavi novac se, u bankarskom sektoru, integriše putem kredita, velikih gotovinskih uplata, plaćanja usluga iz offshore zona, plaćanje usluga po osnovu novootvorenih računa domaćim firmama, kao i gotovinske uplate po osnovu pozajmice osnivača za likvidnost preduzeća. Pranje novca se izvršava kako u privrednim tako i u svi ekonomskim sektorima. Pranje novca treba sprečiti u bankarskom sektoru jer je on najpogodniji za pranje novca putem kupovine akcija banaka na posredan ili neposredan način i učestvovanje u upravljanju banke i kreiranju poslovne politike banke. Univerzalizacija banaka je jedan od faktora ubrzavanja procesa pranja novca jer su banke počele da se bave raznim uslugama, kao što je elektronsko bankarstvo, faktoring, lizing, forfeting, frašizing, i tako dalje (*Uprava za srečavanje pranja novca, Tipologija pranja novca*).

Tipologija pranja novca u bankarskom sektoru se odnosi na uplate gotovine koje su nelegalnog porekla za otplatu kredita, za proširenje poslovne aktivnosti, za potrebe transfera novca na druga lica, za potrebe povećanja osnivačkog uloga, i tako dalje. Sem toga, tipologije se odnose i na transfer novca u korist offshore organizacija kako bi se uvećale uvozne faktore ili po osnovu smanjenja izvoznih faktura. Tipologija podrazumeva i ogromne gotovinske transakcije, kao i sve vrste transakcija u offshore zemljama i investiranje u organizacije čije se sedište u offshore zemlji. Velike gotovinske uplate više fizičkih lica jednom licu takođe spada u tipologiju pranja novca u bankama ili ako jedno fizičko lice drži više računa i šalje novca jednom ili više drugih računa fizičkih lica (*Uprava za srečavanje pranja novca, Tipologija pranja novca*).

3.2.2 Pranje novca preko menjačkih poslova

Menjački poslovi su takođe veoma pogodni za ubacivanje „prljavog“ novca u legalne novčane tokove. Za razliku od banke, menjačnice se koriste kako bi se prljavi novac raslojavao kako bi kasnije ušao u legalne tokove i u finansijski sistem jedne države. Prljavi novac može da potiče od organizacije, od prostitucije, trgovine oružjem, ljudima i narkoticima, i mnogih drugih radnji koje su definisane Krivičnim zakonikom. U našoj zemlji, prema Zakonu, menjačnice moraju da posluju samo sa fizičkim licima i da vrše konverziju samo sa gotovim novce, i ne

postoji mogućnost korišćenja platnih kartica (*Uprava za srečavanje pranja novca, Tipologija pranja novca*).

Novac se može prati i putem menjačkih poslova, a tipologija se odnosi na konverziju novca i to ogromnih količina novca ili više transakcija sa manjim iznosima. Tipologija se može odnositi i na više transakcija ali u kraćim vremenskim periodima. Tipologija se odnosi i na konverziju novca iz jedne strane valute u drugu, konverziju apoeni koji se vezuju za kriminalne radnje, konverziju označenih novčanica, obavljanje menjačkih poslova van menjačkog mesta i konverziju oštećenih novčanica (*Uprava za srečavanje pranja novca, Tipologija pranja novca*).

3.2.3 Pranje novca u računovodstvu i reviziji

Kada govorimo o računovodstvenom sektoru, ono što je zanimljivo jeste da je on veoma osetljiv na kriminalne radnje, a poreska utaja, korupcija, pranje novca i sve slično se veoma često dešava u računovodstvu. Posao računovođa i revizora je veoma težak zato što oni moraju da procene da li je dokumentacija lažirana ili regularna, što podrazumeva uključivanje i forenzičkog računovodstva u ovaj proces. Tipologija pranja novca u računovodstvu i reviziji se odnosi na fiktivne prihode, prodaju proizvoda/usluga povezanim licima po većim cenama nego što su to tržišne sa nerealno visokim kamatama, odnosi se na preceñjivanje neto imovine ili njenog umanjenja, višestruke isplate za isti proizvod ili uslugu, neevidentiranje poslovnih transakcija, otpise proizvoda, prodaju imovine po cenama koje su jako niske u odnosu na tržišne cene, odnosi na uvećavanje faktura u spoljnotrgovinskom prometu, ulaganje gotovog novca kroz nabavke repromaterijala, stvaranje lažnih obaveza, evidentiranje uplata gotovine koja nema pokriće u prodatoj robi i izvršenim uslugama i podizanje gotovine sa računa preduzeća radi lažnog otkupa poljoprivrednih proizvoda i sekundarnih sirovina (*Uprava za srečavanje pranja novca, Tipologija pranja novca*).

Osim što postoji pranje novca u računovodstvu, pranje novca se vidi i u sektoru revizije. Kod pranja novca, tipologije u računovodstvu i reviziji su veoma slične, s tim. da se računovodstvo odnosi na to da se pokušaju prikriti prevare i kriminalne radnje, a revizija je tu da

otkrije prevare u finasnijskim izveštajima i da prikaže koje su posledice korišćenja kriminalnih radnji u ovoj oblasti (*Uprava za srečavanje pranja novca, Tipologija pranja novca*).

3.2.4 Pranje novca na tržištu kapitala

Pranje novca na tržištu kapitala Republike Srbije je takođe jedna od čestih stvari. Tržište Srbije je plitko i nelikvidno, koje je nastalo usred krize, još 2007. godine kada je finansijsko tržište u Srbiji počelo da se razvija, a kriza je uticala na to da uspori razvoj finansijskih institucionalnih investitora. U Republici Srbiji novčano tržište i tržište kapitala je nerazvijeno, a samim tim nerazvijenost tržišta dovodi do toga da računovodstvo i revizija budu nerazvijeni, a pogotovo interna revizija. Eksterna revizija u našoj zemlji jeste razvijena, ali nije u potpunosti, a da bi revizija bila razvijena, čitavo tržište mora biti likvidno i mora funkcionisati tako da svaki segment ekonomije funkcioniše tako da u Srbiji postoji veći broj internih i eksternih revizora i da se reguliše kriminal u našoj zemlji.

Tipologija pranja novca na tržištu kapitala (*Uprava za srečavanje pranja novca, Tipologija pranja novca*):

- Nepoznato poreklo novca na namenskim računima
- Preknjižavanje HOV u korist rukovodilaca
- Preknjižavanje HOV u korist nesrodnih lica
- Kastodi računi
- Podizanje indikativne cene
- Preuzimanje preduzeća
- Akcije kao osnivački ulog
- Akcije kao predmet zaloge
- Trgovanje nepoznatih investitora preko ovlašćenih lica
- Manipulacije na tržištu kapitala.

3.2.5 Pranje novca u ostalim sektorima

Tipologija pranja novca kod advokata i advokatskih ortačkih društava: Kupovina ili prodaja privrednog društva, planiranje ili izvršavanje transakcija od strane advokata, pomaganje u poslovanju ili upravljanju, obavljanje finansijskih transakcija, korišćenje računa advokata ili njegove kancelarije, korišćenje ličnih računa advokata otvorenih u inostranstvu. Tipologija pranja novca u sektoru osiguranja: visoke premije osiguranja, korisnik polise – nesrodno fizičko lice, isplata polise u korist trećeg lica, kapital sumnjivog porekla i kratak otkazni rok. Tipologija pranja novca u sektoru nekretnina: investitor – fizičko lice, visoki iznosi gotovine, investitor plaća gotovinom, offshore investiciona sredstva i podizvođači (*Uprava za srečavanje pranja novca, Tipologija pranja novca*).

4 Suzbijanje pranja novca i finansiranja terorizma u Republici Hrvatskoj

Suzbijanje pranja novca i finansiranja terorizma u Republici Hrvatskoj predstavlja četvrtu glavu rada. U okviru ove glave upoznaćemo se sa Zakonom o pranju novca i finansiranja terorizma u Republici Hrvatskoj kako bi mogli, u narednoj glavi, da analiziramo sličnosti i razlike pranja novca u našoj zemlji i u Republici Hrvatskoj.

U Republici Hrvatskoj, pranje novca i njegovo regulisanje i sprečavanje, zajedno sa finansiranjem terorizma je u nadležnosti nekoliko institucija i postoji nekoliko zakona i odredbi koje definišu pranje novca i finansiranje terorizma, a uz to, veliki broj učesnika i njihova interakcija je veoma važna u ovom procesu (*Hrvatska Narodna Banka, Suzbijanje pranja novca i finansiranja terorizma*). Učesnici u ovom procesu su tela prevencije, nadzorna tela i tela kaznenog pogona. Tela prevencije učestvuju u suzbijanju pranja novca zajedno sa odeljenjem za sprečavanje pranja novca. Nadzorna tela predstavljaju kontrolna tela koja imaju zadatak da nadziru tela prevencije i odeljanja, kao što su Poreska Uprava, Hrvatska Narodna Banka i tako dalje. Tela kaznenog pogona su tela koja sprovode zakon i to su sudovi, policija i državni advokati (*Hrvatska Narodna Banka, Suzbijanje pranja novca i finansiranja terorizma*).

Mogućnosti za pranje novca nađene su u privatizaciji, jer upravo taj proces nije zahtevao nikakvu kontrolu porekla investiranog novca. Tako se ne zna koliko je novca oprano u Hrvatskoj u fazi privatizacije. Što se tiče integrisanja nezakonitog prihoda, hrvatska morska obala je najprofitabilnija (preduzeća i nekretnine) i privlači i ruske i domaće investitore. U proseku 50 obaveštenja o sumnjivim transakcijama prijavljeno je ovlašćenim organima. U periodu od 1999. do 2004. godine hrvatska policija je istražila 42 krivična dela pranja novca, koje su mahom učinili hrvatski građani, sa glavnim krivičnim delom uglavnom vezanim za droge i utaju poreza. U toku ovog perioda izrečene su dve presude vezano za pranje novca što je dovelo do trajnog oduzimanja 2,5 miliona eura ostvarenih u poslovima s drogom. Hrvatska nije dala detaljnije informacije o pranju novca nakon 2006. godine. Hrvatska je zabeležila 2 slučaja korupcije povezana sa dve organizovane kriminalne grupe u kojima je 6 osoba.

4.1 Osnove Zakona o sprečavanju pranja novca u RH

Zakon o sprečavanju pranja novca u Republici Hrvatskoj je preventivnog karaktera jer se zakonom vrše radnje i činovi sprečavanja korišćenja finansijskog i nefinansijskog sektora u procesu pranja novca i nezakonitih radnji i aktivnosti u zemlji. Kao i u Republici Srbiji, tako i u Republici Hrvatskoj, bankarski sektor je najviše oštećen, tj. u bankarskom sektoru se najviše vrši proces pranja novca.

Zakonom su određeni obveznici (pravne osobe i odgovorne osobe u njima te fizičke osobe) koji su obvezne preduzimati mere i radnje radi otkrivanja i sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma, a to su banke, FINA, menjačnice, advokati, računovođe, porezni savetnici, berze, brokери, kazina i dr.

Zakon o sprečavanju pranja novca i financiranja terorizma reguliše rad celovitog preventivnog sistema i propisuje (*Ministarstvo finansija, Ured za sprječavanje pranja novca*):

- 1) mere i radnje u bankarskom i nebankarskom finansijskom poslovanju te u novčarskom i drugom poslovanju koje se preduzimaju radi sprečavanja i otkrivanja pranja novca i finansiranja terorizma:
 - a. dubinska analiza stranke
 - b. obaveštavanje Odeljenja o transakcijama i osobama
- 2) obveznici koji su dužni postupati prema Zakonu da sprovode mere i radnje su:
 - a. finansijske institucije
 - b. nefinansijske institucije i profesionalne delatnosti
 - c. državna tela,
- 3) nadzor nad obveznicima u sprovođenju mera i radnji u bankarskom i nebankarskom finansijskom poslovanju te u novčarskom i drugom poslovanju koje se preduzimaju radi sprečavanja i otkrivanja pranja novca i finansiranja terorizma,

- 4) zadaci i nadležnosti Odeljenja za sprečavanje pranja novca kao finansijsko-obaveštajne jedinice,
- 5) međunarodna saradnja Odeljenja,
- 6) nadležnosti i postupci drugih državnih tela i pravnih osoba sa javnim ovlašćenjima u otkrivanju pranja novca i finansiranja terorizma,
- 7) druga pitanja značajna za razvoj preventivnog sistema u sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma.

Prema Uredu za sprečavanje pranja novca, sumnjiva transakcija je svaka transakcija koja je izvršena ili pokušana da bude izvršena gotovinskim ili negotovinskim putem, bez obzira na vrednost i način obavljanja transakcije, ukoliko postoji sumnja vezana za tu transakciju da je proizašla iz preavre vezano za finansiranje terorizma ili ako je transakcija povezana sa statusom klijenta da odstupa od uobičajenih transakcija tog klijenta. Sem toga sumnja se može javiti i ukoliko je transakcija usmerena na izbegavanje reulative koji regulišu mere sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma, i uvek kada obveznik proceni da u vezi sa transakcijom ili strankom postoje razlozi za sumnju na pranje novca i financiranje terorizma (*Ministarstvo finansija, Ured za sprečavanje pranja novca*).

4.2 Izveštaj o radu Odeljenja za sprečavanje pranja novca i finansiranja terorizma

Banke i drugi obveznici iz čl. 4. Zakona su dužni o transakciji za koju znaju ili sumnjaju da je povezana sa pranjem novca ili sa finansiranjem terorizma bez odgode, po mogućnosti pre izvršenja transakcije, obavestiti Odeljenje i navesti razloge za sumnju na pranje novca odnosno finansiranje terorizma (čl. 42. Zakona). Nadležna državna tela, kao i strane uprave (finansijsko-obaveštajne jedinice drugih država), takođe mogu obavestiti Odeljenje o sumnji na pranje novca i finansiranje terorizma (čl. 64. i čl. 67. Zakona), kako je prikazano u narednoj tabeli.

Tabela 1 – Broj primljenih obaveštenja o sumnjivim transakcijama po obveznicima za 2013. i 2014. godinu

OBVEZNICI	2014. godina	2013. godina
Kreditne institucije	606	495
Tržište kapitala	4	2
Drugi pružioc i finansijskih usluga	68	67
Nefinansijski sektor	17	11
Državna tela	114	108
Inostrana odeljenja	55	78

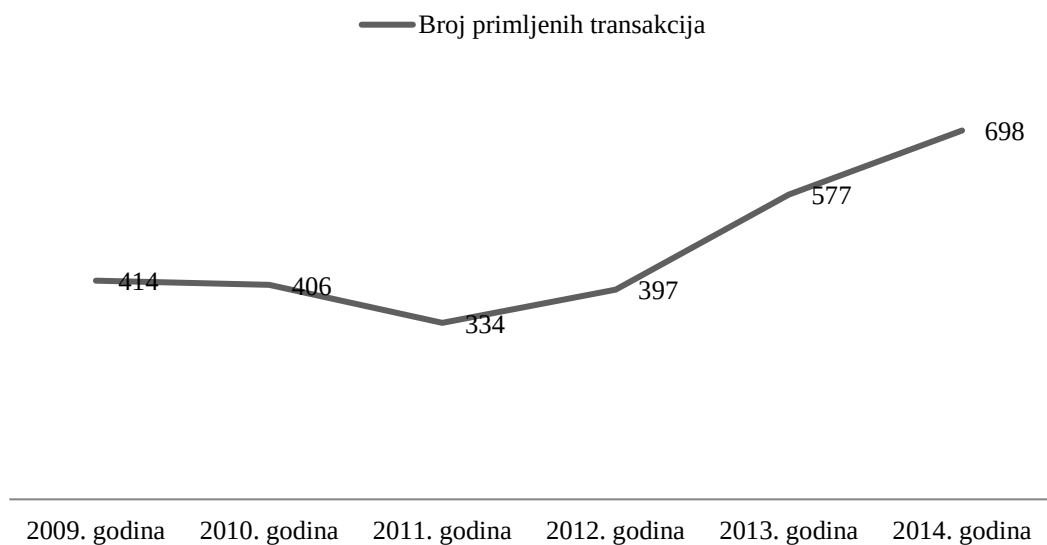
Izvor: dostupno na:

<http://www.mfin.hr/adminmax/docs/GODISNJE%20IZVJESCE%20O%20RADU%20UREDA%20ZA%202014.pdf>, preuzeto dana 02.10.2016.

Iz tabele je jasno da je tokom 2014. g. Odeljenje ukupno primilo 871 obaveštenja o sumnjivim transakcijama (864 sa sumnjom na pranje novca i 7 sa sumnjom na finansiranje terorizma), a od toga: obveznici (banke i dr.) iz čl. 4. Zakona su prijavili ukupno 698 transakcija sa sumnjom na pranje novca i finansiranje terorizma. Odeljenje je od drugih nadležnih tela primilo ukupno 118 prijedloga za analitičku obradu sumnjivih transakcija i osoba. Od stranih finansijsko-obaveštajnih jedinica Odeljenje je primilo 55 obaveštenja sa sumnjom na pranje novca i finansiranje terorizma. Obveznik iz čl. 4. st.1. Zakona je dužan o svakoj transakciji koja se sprovodi u gotovini u vrednosti od 200.000,00 kuna i većoj obavestiti Odeljenje.

U 2014. godini broj primljenih vesti od svih obveznika (banke i dr.) o sumnjivim transakcijama iznosio je 698 što je za 20,97% više u odnosu na 2013. godinu kada je zaprimljeno ukupno 577 vesti o sumnjivim transakcijama a kako je prikazano na dijagramu 3.

Dijagram 3 – **Prikaz broja ukupno primljenih vesti o sumnjivim transakcijama u razdoblju 2009.-2014. godine**

Izvor: dostupno na:

<http://www.mfin.hr/adminmax/docs/GODISNJE%20IZVJESCE%20O%20RADU%20UREDA%20ZA%202014.pdf>, preuzeto dana 02.10.2016.

U 2014. godini od ukupno prijavljenih 698 sumnjivih transakcija banke su prijavile 606 sumnjivih transakcija.

Tabela 2 – **Broj primljenih vesti o sumnjivim transakcijama po obveznicima u 2013. i 2014. godini**

Obveznici	2013. godina	2014. godina
Banke	496	606
Hrvatska pošta DD	61	65
Stambene štedionice	1	0
Društva za upravljanje investicionim fondovima	1	1
Društva za upravljanje obveznim penzionim fondom	0	2
Društva za upravljanje finansijskim instrumentima	1	1
Društva za osiguranje	2	1

Ovlašćeni menjači	2	1
Priređivači igara na sreću	0	0
Kartične kuće	0	0
Leasing društva	2	1
FINA	0	0
Radunovode	5	2
Advokati	0	3
Javni beležnici	6	15

Izvor: dostupno na:

<http://www.mfin.hr/adminmax/docs/GODISNJE%20IZVJESCE%20O%20RADU%20UREDA%20ZA%202014.pdf>, preuzeto dana 02.10.2016.

Podaci iz tabele pokazuju da je najveći broj sumnjivih transakcija u 2014. godini na temelju čl. 42. Zakona, prijavljen od strane banaka kao obveznika, te se nastavio dosadašnji trend najvećeg udela bankovnog sektora u broju prijava sumnjivih transakcija. Udeo bankarskog sektora u ukupno primljenim sumnjivim transakcijama u 2014. godini iznosio je 86,82% dok je u 2013. godini bio 85,97%. U strukturi ostalih obveznika koji su prijavili sumnjive transakcije takođe su se nastavili dosadašnji trendovi pa je tako Hrvatska pošta kao obveznik odmah posle banaka druga po broju prijava sumnjivih transakcija. Na povećanje broja primljenih vesti o sumnjivim transakcijama u odnosu na 2013. godinu velikim je delom uticalo održavanje radnih sastanaka u 2014. godini sa ovlašćenim osobama koje obavljaju poslove sprečavanja pranja novca i finansiranje terorizma u bankama. Na sastancima je svakoj od banaka ukazano na što bi iste trebale obratiti pažnju pri prijavi sumnjivih transakcija, a sve u cilju što kvalitetnijih prijava Odeljenju sumnjivih transakcija uz kvalitetno obrazloženje sumnje na pranje novca ili finansiranje terorizma.

Iako bankarski sektor najviše prijavljuje sumnjive transakcije, analiza podataka o broju banaka koje su u 2014. godini prijavile Odeljenju sumnjive transakcije u odnosu na ukupan broj banaka koje su u 2014. godini poslovale u Republici Hrvatskoj pokazuje da 6 banaka u 2014. godini nisu obavestile Odeljenje niti o jednoj sumnjivoj transakciji (na kraju 2014. godine u Republici Hrvatskoj poslovalo je ukupno 27 banaka, 1 štedna banka i 5 stambenih štedionica).

Tabela 3 – Broj primljenih obaveštenja o gotovinskim transakcijama po obveznicima za 2013. i 2014. godinu

OBVEZNICI	2014. godina	2013. godina
Kreditne institucije	51.324	53.461
Drugi pružioци finansijskih usluga	656	920
Ostali nefinansijski sektor	29	36

Izvor: dostupno na:

<http://www.mfin.hr/adminmax/docs/GODISNJE%20IZVJESCE%20O%20RADU%20UREDA%20ZA%202014.pdf>, preuzeto dana 02.10.2016.

U 2014. Odeljenje je ukupno od obveznika iz čl. 4. Zakona primilo 52.009 vesti o gotovinskim transakcijama, od toga: 51.324 od kreditnih institucija, 28.656 od drugih pružitelja finansijskih usluga i 29 od obveznika iz nefinansijskog sektora, kako je prikazano u tabeli.

Način spovođenja sumnjivih transakcija se vrši na nekoliko načina, i to:

- Isplata u gotovini,
- Doznake iz inostranstva,
- Donzake u inostranstvo,
- Uplata,
- Prenos novca,
- Menjački poslovi i drugi poslovi.

U 2014. godini je prijavljeno 678 sumnjivih transakcija izvršeno na spomenute načine. Od 678 sumnjivih transakcija koliko ih je u 2014. godini prijavljeno Odeljenju putem Obrasca (UZSPN-0-42), za 413 (60,91%) sumnjivih transakcija banke i drugi obveznici su kao svrhu sprovođenja transakcija označili "drugo" pa obrazložili o kojoj drugoj svrsi transakcije se radi (plaćanje računa, stipendija i dr.), za 89 (13,13%) sumnjivih transakcija navedeno je da je svrha sprovođenja štednja a za 54 (7,96%) sumnjivih transakcija navedeno je da je svrha pozajmica a što je vidljivo iz naredne tabele.

Tabela 4 – **Struktura primljenih sumnjivih transakcija prema obeležju "svrsi (nameni) sprovođenja " u 2013. i 2014. godini**

Svrha	2013. godina	2014. godina
Drugo (navesti)	373	413
Štenja	41	89
Pozajmica	51	54
Roba	19	47
Usluga	8	20
Dobit	5	12
Nekretnine	14	9
Kredit	18	8
Automobil	3	6
Udeli	12	5
Hartije od vrednosti	3	4
Prodaja strane gotovine	6	3
Kupovina strane gotovine	1	3
Plovilo	1	2
Ček	5	1
Igre na sreću	2	1
Životno osiguranje	2	1
Avans	1	0
Umetnine	1	0

Izvor: dostupno na:

<http://www.mfin.hr/adminmax/docs/GODISNJE%20IZVJESCE%20O%20RADU%20UREDA%20OZA%202014.pdf>, preuzeto dana 02.10.2016.

Prema, do sada, dostavljenim podacima Odeljenju od strane DORH-a i nadležnih sudova u RH za kazneno delo pranja novca, od strane nadležnih sudova tokom 2014. godine je pokrenuto 14 istraga, 14 optužnica i donešene su 4 presude za kazneno dela „Pranje novca. Međutim, ovi podaci o pravosudnoj statistici nisu konačni, jer nadležni sudovi i državna

advokatstva u obvezi su dva puta godišnje Odeljenju dostaviti podatke o postupcima za kaznena dela pranja novca i finansiranja terorizma.

Odeljenje je deo preventivnog sistema i predstavlja samo jednu kariku u njemu, dok se delotvornost celog sistema suzbijanja pranja novca uglavnom meri presudama za pranje novca i oduzimanjem nezakonitih sredstava. Važno je napomenuti da Odeljenje ne može uticati na brzinu postupanja od strane drugih nadzornih tela i tela kaznenog progona, i sudova, odnosno ne može uticati na broj konačnih istraga, pokrenutih sudskih istraga, podignutih 43 optužnica ili donesenih presuda za kazneno delo pranja novca jer su za te postupke nadležna druga tela u sistemu suzbijanja pranja novca.

Rezultate rada Odeljenja potrebno je uporediti, odnosno prikazati zajedno sa rezultatima rada drugih tela u sistemu, pre svega policije, državnog advokatstva i sudova, iz dva razloga. Prvo, Odeljenje nije izolovani sistem sam za sebe, već samo njegov deo. Drugo, konačni rezultati sistema pokazuju delotvornost celovitog sistema, a što predstavlja rezultat zajedničkog rada i među-institucionalne saradnje svih nadležnih tela u sistemu. Naime, transakcije koje su kao sumnjive Odeljenju prijavile banke i drugi obveznici i koje su predmet analitičkog rada Odeljenje, ne znači uvek da su u te transakcije uključena nezakonita sredstva, već se radi o transakcijama sumnjivog kakraktera za koja tek treba dokazati da ta sredstva proizlaze iz nezakonitih aktivnosti. Ove transakcije upućuju na sumnju o neobičnoj, nelogičnoj, kao i pravno i ekonomski neopravdanoj aktivnosti njenih učesnika, moguće u cilju prikrivanja pravog (nezakonitog) izvora novca. Analiza i utvrđivanje logičnosti, pravne i ekonomske opravdanosti tih transakcija i daljnje utvrđivanje njihovog zakonitog/nezakonitog izvora stavlja veliki izazov pred sva nadležna tela u sistemu suzbijanja pranja novca i finansiranja terorizma.

Važno je napomenuti da se u predmetima pranja novca i finansiranja terorizma radi o složenim finansijskim transakcijama koje se realiziraju za kratko vreme, a njihova analitička obrada ponekad traje mesecima. Naime, „profesionalni perači“ novca vešto koriste mogućnosti prikrivanja pravog (nezakonitog) izvora novca koristeći određene proizvode i usluge kreditnih institucija, institucija tržišta kapitala i druge investicione aktivnosti, uključujući i ulaganja u nekretnine, kako u zemlji tako i u inostranstvu. Osim toga, većina slučajeva pranja novca povezana je sa inostranstvom ili su povezani sa *off-shore* destinacijama, a što otežava otkrivanje i dokazivanje slučajeva pranja novca od strane nadležnih tela progona, kao i da se većina tih

slučajeva mora rešavati uz pomoć stranih nadležnih tela, putem među-narodne pravne pomoći, a što je samo po sebi dugotrajno i ishod tih postupaka većinom zavisi od kvaliteta podataka koji se dobiju iz inostranstva, a naročito je problem dobiti bankovne podatke iz nekih jurisdikcija kod kojih je „jaka“ bankovna tajna ili pak iz *off-shore* destinacija.

4.2.1 Sumnjive transakcije po računima nerezidenta – Primer 1

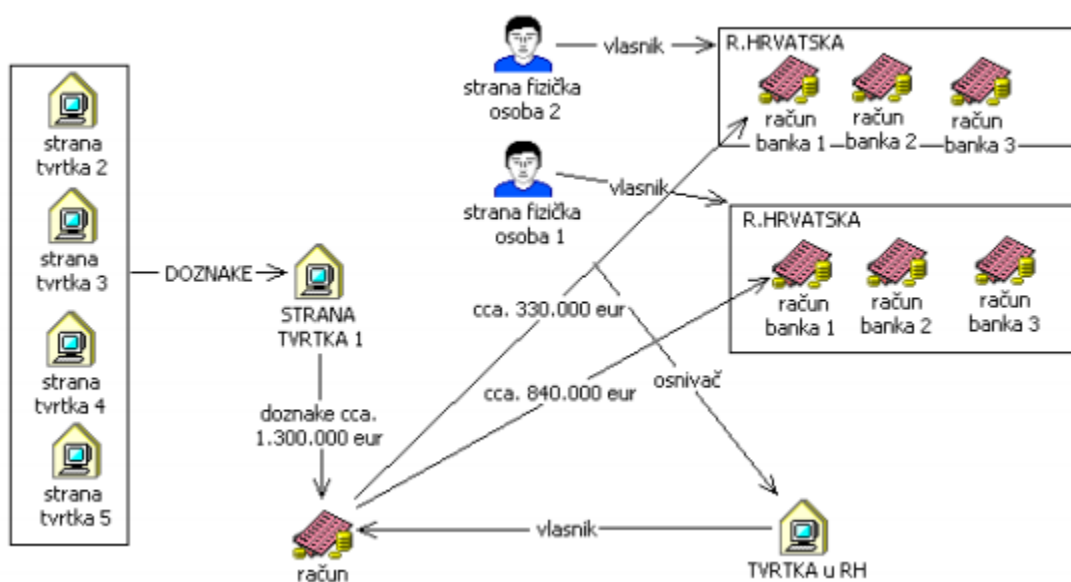
Analitičkom obradom je utvrđeno da su dvojica stranih državljana otvorili više deviznih nerezidentnih računa u tri banake u RH. Jedan od njih u RH ima registriranu firmu koja je u kratkom vremenskom periodu od jedne strane firme primila značajna novčana sredstva (cca. 1,3 milijuna EUR-a). Odmah po prilivu iz inostranstva sredstva se sa poslovnog računa firme sa sedištem u RH prebacuju na devizne nerezidentne račune fizičkih osoba, a koji računi su u vlasništvu dvojice stranih državljana, koji ih potom odmah podižu u gotovini. Nadalje, u okviru međunarodne razmene podataka utvrđeno je da su firme 2., 3., 4. i 5. sa sedištem u inostranstvu, sredstva od cca. 1,3 milijuna EUR-a, prethodno transferisale sa svojih računa na račun strane firme 1., čiji osnivač je jedan od predmetnih stranih državljana. Osnovna delatnost svih ovih firmi kako u RH tako i u inostranstvu vezana je za otkup sekundarnih sirovina.

Sledom prikupljenih podataka u analitičkoj obradi sumnjivih transakcija i osoba utvrđena je sumnja u ekonomsku odnosno poslovnu opravdanost i svrsishodnost transakcija izvršenih po računu predmetne hrvatske firme. Naime, nije poslovno logično niti opravdano da se novčana sredstva koja se transferišu iz inostranstva u RH, po nalogu stranih firmi u korist hrvatske firme, odmah po izvršenom transferu iz inostranstva, ponovo transferišu to u korist ličnih računa fizičkih osoba – stranih državljana, a koji potom ista novčana sredstva podižu u gotovini. Dakle, opisani tek novca upućuje na sumnju da predmetna hrvatska firma nije osnovana sa ciljem obavljanja poslovno uobičajenih aktivnosti, već je istoj namenjena uloga posrednika, putem kojeg se novčana sredstva doznačena iz inostranstva u RH na kraju isplaćuju u gotovini, a sve u cilju prikrivanja pravog (nezakonitog) izvora novca. Opisani slučaj Odeljenje je dostavilo na daljnje nadležno postupanje Finansijskom inspektoratu Ministarstva finansija i Državnom advokatstvu, a zbog sumnje u počinjenje kaznenog dela pranja novca.

Karakteristike slučaja su sledeće:

- transferi značajnih novčanih sredstava iz inostranstva u RH, a po nalogu stranih firmi u korist domaće firme,
- transferi novčani sredstava sa računa domaće firme u korist računa fizičkih osoba – stranih državljana – nerezidenata koji računi su otvoreni u hrvatskim bankama,
- podizanje gotovog novca sa ličnih računa nerezidenata u RH,
- strana i domaća firma registrovane su za obavljanje delatnosti iz sektora otkupa sekundarnih sirovina,
- međunarodna saradnja Odeljenja sa stranim finansijsko obaveštajnim jedinicama.

Slika 3 – Proces pranja novca u primeru 1

Izvor: dostupno na:

<http://www.mfin.hr/adminmax/docs/GODISNJE%20IZVJESCE%20O%20RADU%20UREDAR%20OZA%202014.pdf>, preuzeto dana 02.10.2016.

4.2.2 Sumnjiva transakcija kompjuterske prevare – Primer 2

Analitičkom obradom od strane Odeljenja utvrđeno je da su u kratkom vremenskom periodu sa pet računa koji su u vlasništvu pet domaćih pravnih osoba, a koji računi su otvoreni u jednoj hrvatskoj banci, izvršeni neovlašćeni transferi od strane nepoznate osobe novčanih sredstava putem internet bankarstva u ukupnom iznosu od 210.000,00 kn, a u korist nerezidentnog računa strane pravne osobe čiji račun je takođe otvoren u istoj hrvatskoj banci. Osim opisanih i već izvršenih transfera, sa dva računa dvaju od napred navedenih pet pravnih osoba, i u banci su evidentirani i pokušaji izvršenja neovlašćenih transfera od strane nepoznate osobe novčanih sredstava u inostranstvu u ukupnom iznosu od 140.000,00 kn i to u korist dva računa čiji su vlasnici dve strane fizičke osobe čiji računi su otvoreni u jednoj stranoj banci, a koje fizičke osobe su u inostranstvu evidentirane kao počinitelji kaznenih dela (nezakonite aktivnosti povezane sa finansijskim instrumentima i sredstvima plaćanja, te krađa). S obzirom da je banka pravovremeno obavestila Odeljenje o sumnjivim transakcijama, ono je izdalo naloge za privremeno zaustavljanje izvršenja sumnjivih transakcija.

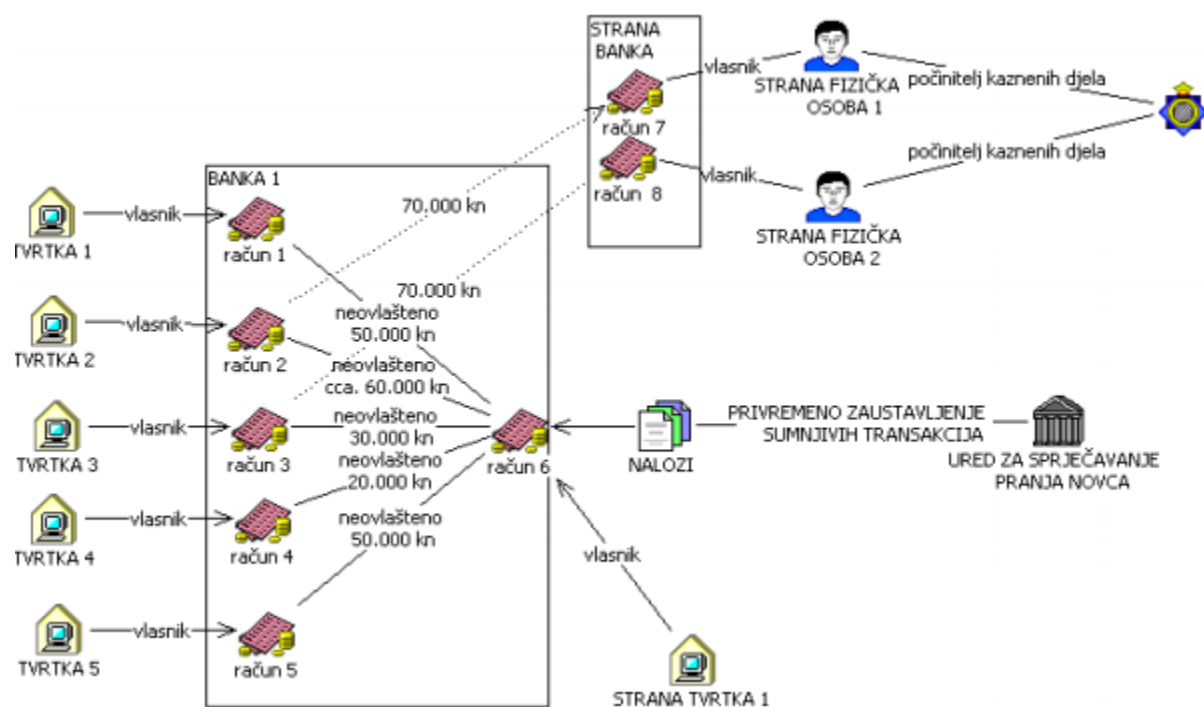
Utvrđena je sumnja da su sredstva putem kompjuterske prevare neovlašćeno doznačena u korist računa strane pravne osobe. Budući da bi bi svaka daljnja transakcija i raspolaganje takvim sredstvima bio pokušaj prikrivanja pravog izvora novca, Odeljenje je, a kako je napred navedeno, izdalo naloge za privremeno zaustavljanje izvršenja sumnjivih transakcija. Opisani slučaj Odeljenje je dostavilo na daljnje nadležno postupanje MUP-u i Državnom advokatstvu, a nalozi Odeljenja za privremeno zaustavljanje izvršenja sumnjivih transakcija potvrđeni su rešenjima nadležnog suda o privremenoj obustavi izvršenja transakcije skladno odredbama Zakona o kaznenom postupku.

Karakteristike slučaja:

- neovlašćeni transferi novčanih sredstava sa računa domaće pravne osobe u korist nerezidentnog računa strane pravne osobe otvorenog u RH,
- neovlašćeni transferi novčanih sredstava u inostranstvu sa računa domaće pravne osobe u korist računa stranih fizičkih osoba otvorenih u inostranstvu,
- strane fizičke osobe – nerezidenti počinitelji su kriminalnih aktivnosti u inostranstvu,

- međunarodna saradnja Odeljenja sa stranim finansijsko obaveštajnim jedinicama.

Slika 4 – Proces pranja novca u primeru 2

Izvor: dostupno na:

<http://www.mfin.hr/adminmax/docs/GODISNJE%20IZVJESCE%20O%20RADU%20UREDA%20OZA%202014.pdf>, preuzeto dana 02.10.2016.

5 Pranje novca Srbija i Hrvatska – istraživanje

Peta glava rada se odnosi na razlike i sličnosti kod pranja novca u Republici Srbiji i u Republici Hrvatskoj i predstavlja studijsko-istraživačku glavu rada. Pomoću metode analize i studije slučaja ćemo izvršiti analizu. Od podataka, za analizu koristimo podatke preuzete sa Interneta i to sa zvaničnih stranica Odeljanka i Uprave za sprečavanje pranja novca u obe države.

5.1 Regulativa i institucije

Prvo na šta ćemo da obratimo pažnju jeste regulativa koja se tiče pranja novca u Srbiji i u Hrvatskoj i koji su zakoni povezani sa pranjem novca i finansiranja terorizma. Nakon toga, analiziraćemo koje su institucije uključene u proces regulisanja i sprečavanja pranja novca i da li se tipologije pranja novca razlikuju u Republici Srbiji i Republici Hrvatskoj.

Tabela 5 – Regulativa u RS i RH

REPUBLIKA SRBIJA	REPUBLIKA HRVATSKA
Zakoni: 1) Zakon o ograničavanju raspljanja imovinom u cilju sprečavanja terorizma 2) Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma 3) Krivični zakonik 4) Zakon o krivičnom postupku 5) Zakon o finansijskom lizingu 6) Zakon o privrednim društvima 7) Zakon o reviziji i računovodstvu 8) Zakon o bankama 9) Zakon o investicionim fondovima 10) Zakon o udruženjima 11) Zakon o tržištu kapitala 12) Zakon o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela	Zakoni: 1) Zakon o sprečavanju pranja novca i financiranja terorizma Zakoni EU: 1) Direktiva EU 2015/849 Europskog parlamenta i Vijeća od 20. svibnja 2015. o sprečavanju korištenja finansijskog sustava u svrhu pranja novca ili financiranja terorizma, o izmjeni Uredbe (EU) br. 648/2012 Europskog parlamenta i Vijeća 2) Uredba EU 2015/847 Europskog parlamenta i Vijeća od 20. svibnja 2015. o informacijama koje su priložene prijenosu novčanih sredstava i o stavljanju izvan snage Uredbe (EZ) br. 1781/2006

13) Zakon o odgovornosti pravnih lica za krivična dela 14) Zakon o osiguranju 15) Zakon o postupku registracije u Agenciji za privredne registre 16) Carinski zakon 17) Zakon o dobrovoljnim penzijskim fondovima i penzijskim planovima	
Neke od aktuelnih strategija: 1) Nacionalna strategija za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma od 2015. do 2019. 2) Akcioni plan za sprovođenje Nacionalne strategije za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma od 2015. do 2019. 3) Akcioni plan za sprovođenje Nacionalne strategije za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma 4) Nacionalna strategija za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma 5) Nacionalna strategija za borbu protiv korupcije 6) Akcioni plan za borbu protiv korupcije	Pravilnici: 1) Pravilnik o određivanju uvjeta pod kojima obveznici svrstavaju stranke u stranke koje predstavljaju neznatan rizik za pranje novca ili financiranje terorizma 2) Pravilnik o uvjetima pod kojima obveznici Zakona o sprječavanju pranja novca i financiranja terorizma mogu mjere dubinske analize stranke prepustiti trećim osobama 3) Pravilnik o načinu i rokovima dostavljanja podataka Uredu za sprječavanje pranja novca o kaznenom djelu pranja novca i financiranja terorizma 4) Pravilnik o načinu i rokovima dostavljanja podataka Uredu za sprječavanje pranja novca o prekršajnim postupcima 5) Pravilnik o obavješćivanju Ureda za sprječavanje pranja novca o sumnjivim transakcijama i osobama 6) Uputa o načinu popunjavanja Obrasca za obavješćivanje Ureda za sprječavanje pranja novca o sumnjivim transakcijama i osobama 7) Pravilnik o obavješćivanju Ureda za sprječavanje pranja novca o gotovinskoj transakciji u vrijednosti od 200.000,00 kuna i većoj te o uvjetima pod kojima obveznici za

	određene stranke nisu dužni obavješćivati Ured o gotovinskoj transakciji 8) Uputa o načinu popunjavanja Obrasca za obavješćivanje Ureda za sprječavanje pranja novca o gotovinskoj transakciji u vrijednosti od 200.000,00 kuna i većoj 9) Pravilnik o kontroli unošenja i iznošenja gotovine u domaćoj ili stranoj valuti preko državne granice 10) Pravilnik o izmjenama Pravilnika o kontroli unošenja i iznošenja gotovine u domaćoj i stranoj valuti preko državne granice 11) Pravilnik o načinu i rokovima obavješćivanja Ureda za sprječavanje pranja novca o sumnjivim transakcijama i osobama te vođenju evidencija od strane odvjetnika, odvjetničkih društava, javnih bilježnika, revizorskih društava i samostalnih revizora 12) Pravilnik o izmjenama Pravilnika o načinu i rokovima obavješćivanja Ureda za sprječavanje pranja novca o sumnjivim transakcijama i osobama, te vođenju evidencija od strane odvjetnika, odvjetničkog društva, javnog bilježnika, revizorskog društva.. 13) Uredba (EZ) br. 1781/2006 Europskog Parlamenta i Vijeća od 15. studenoga 2006. o podacima o uplatitelju koji su priloženi uz prijenose financijskih sredstava
Podzakonski akti: 1) Pravilnik o metodologiji za izvršavanje poslova u skladu sa ZOSPNFT	

2) Pravilnik o prijavi prenosa fizičkih prenosivih sredstava plaćanja preko državne granice	
3) Obrasci za prijavljivanje transakcija	
4) Nacrti i predlozi:	
5) Radna verzija nacrta Zakona od 10.06.2016.	
6) Radna verzija nacrtu Zakona	
7) Smernice: Preporuke za prijavljivanje sumnjivih transakcija i nepokretnosti	
8) Preporuke za prijavljivanje sumnjivih transakcija za računovođe i revizore	
9) Preporuke za prijavljivanje sumnjivih transakcija za brokersko-dilerska društva	
10) Preporuke za prijavljivanje sumnjivih transakcija	
11) Ostale smernice	
Indikatori:	
1) Za posrednike u prodaji i zakupu i nepokretnosti	
2) Za revizore	
3) Za računovođe	
4) Za brokersko-dilerska društva	
5) Novi indikatori za finansiranje terorizma	
6) Indikatori za banke i prenos novca, i tako dalje.	

Izvor: Sopstvena izrada autora prema podacima preuzetih sa sajta Ministarstva finansija Republike Hrvatske i Ministarstva finansija Republike Srbije (Uprava za sprečavanje pranja novca)

Na osnovu prikazane tabele možemo zaključiti da se u Republici Srbiji primenjuje mnogo više državnih zakona, nacrtu, strategija i drugih propisa za regulisanje i sprečavanje pranja novca nego u Republici Hrvatskoj. Ono što je zajedničko jeste da obe zemlje imaju veoma sličan Zakon o sprečavanju pranju novca i finansiranja terorizma, a sve ostalo je veoma različito za obe zemlje. Republika Hrvatska je zemlja koja je u Evropskoj Uniji i uspostavlja zakone EU, što i možemo videti na osnovu tabele.

Republika Srbije koristi mnoge zakone prikazane u tabeli, dok Republika Hrvatska koristi samo tri zakona za sprečavanje pranja novca i finansiranja terorizma, bar po onome što se može videti na sajtu Ministarstva finansija Republike Hrvatske. Na sajtu ove države se može videti da ne postoji poseban sajt Ureda za sprečavanje pranja novca i finansiranja terorizma kao što postoji sajt Uprave za sprečavanje pranja novca i finansiranja terorizma u Republici Srbiji na linku: <http://www.apml.gov.rs/>. Republika Hrvatska najviše koristi pravlinike i smernice, dok u Srbiji nema puno pravilnika i smernica, što se takođe može videti u tabeli.

Naredna tabela će prikazati koje su se institucije uključene u proces regulisanja i sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma u ove dve zemlje.

Tabela 6 – Institucije koje učestvuju u procesu regulisanja i sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma u RS i RH

Institucije u Republici Srbiji	Institucije u Republici Hrvatskoj
Ministarstvo finansija	Ministarstvo financija
Uprava za sprečavanje pranja novca i finansiranja terorizma	Ured za sprječavanje pranja novca
MUP, BIA, VBA, Agencija za privatizaciju	DORH, USKOK, MUP, SOA, HNB, HANFA
Narodna banka Srbije	Porezna uprava
Poreska i carinska uprava	Carinska uprava, Financijski inspektorat
Međunarodna saradnja: Komitet Manival, Savet Evrope, Grupa Egmont, Evroazijska grupa, EU, OUN, OEBS,MMF, WB, FATF	Međunarodna saradnja: AFCOS, Grupa Egmont, EU, EUROPOL, FATF, FIU, FOJ, ILECUs, MIRS, MONEYVAL, VE,
	Tela prevencije: banke, štedne banke, kreditne unije, ovlašteni mjenjači, osiguravajuća društva, priređivači igara na sreću, brokeri, odvjetnici, javni bilježnici, porezni savjetnici i drugi.
	Hrvatska narodna banka,
	Hrvatska agencija za nadzor finansijskih usluga

Izvor: Sopstvena izrada autora prema podacima preuzetih sa sajta Ministarstva finansija Republike Hrvatske i Ministarstva finansija Republike Srbije (Uprava za sprečavanje pranja novca)

Ono što možemo primetiti jeste da obe Republike imaju jako slične institucije koje regulišu i učestvuju u sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma. Iako je regulativa dosta različita, institucije su skoro iste, s tim da Republika Hrvatska, s obzirom da je EU, sarađuje sa različitim međunarodnim institucijama i agencijama, dok se saradnja naše zemlje najviše odnosi na institucije koje su povezane sa EU.

5.2 Tipologije pranja novca

5.2.1 Tipologija pranja novca u RH

Analizom slučajeva koje je Odeljenje tokom 2014. godine, zbog sumnje na pranje novca prosledilo nadležnim telima na daljnje postupanje i procesuiranje uočene su određene karakteristike koje su zajedničke većem broju slučajeva i koje su identifikovane kao tipologije pranja novca:

Upotreba računa poslovnih subjekata – U okviru tipologije upotrebe računa poslovnih subjekata uočeno je nekoliko varijacija iste tipologije s obzirom na način na koji novčana sredstva cirkulišu u postupku prikrivanja pravog izvora novca: upotreba računa poslovnih subjekata sa kojih se sredstva prebacuje na lične nerezidentne račune stranih državljana i podižu u gotovini; upotreba računa poslovnih subjekata na način da se novčana sredstva podižu u gotovini sa računa poslovnih subjekata od strane ovlašćenih po istim računima; upotreba računa poslovnih subjekata u vlasništvu stranih državljana.

Upotreba ličnih nerezidentnih računa stranih državljana – Karakteristika navedene tipologije je da strani državljani imaju otvorene lične nerezidentne račune u RH u korist kojih od stranih firmi iz inostranstva primaju značajna novčana sredstva. Obzirom da se doznačeni novac odmah po prilivu podizao u gotovini postoji sumnja da su nerezidentni računi stranih državljana poslužili za prikrivanje novca koji je na nezakoniti način stečen u inostranstvu (zloupotreba privrednom poslovanju, poreska utaja).

Gotovinske uplate rezidenata – Karakteristika navedene tipologije je da domaće fizičke osobe polažu gotovinu na svoje račune ili račune rodbinski povezanih osoba. Obzirom da se radi o gotovini za koju nemaju pokriće u legalnim dohodcima postoji sumnja da su gotovinu stekle na nezakoniti način. U slučajevima kada su domaće fizičke osobe u svrhu davanja pozajmica uplaćivale gotovinu na račune poslovnih subjekata postojala je sumnja da je ista pribavljena na nezakoniti način (poreska utaja).

Upotreba internet bankarstva povezano za kompjuterskim prevarama – Karakteristika navedene tipologije je da nepoznati počinioci putem Interneta neovlašćeno sprovode transakcije pa otuđuju novac sa računa fizičkih i pravnih osoba. Otuđeni novac se prosleđuje na račune domaćih fizičkih osoba koje figurišu kao „money mules“ koja ih po primanju podižu u gotovini, a zatim preko pružaoca usluga prenošenja novčanih sredstava transferišu u inostranstvo. Obzirom da su računi u vlasništvu domaćih fizičkih osoba tzv. „money mules“ korišćeni za prebacivanje novca koji je nezakonito pribavljen u RH postoji sumnja da su iste te domaće fizičke osobe učestvovala u počinjenju kaznenog dela pranje novca.

Polazeći od navedenih zajedničkih karakteristika pojedinih slučajeva i opisanih transakcija proizilaze i procene tekućih i budućih opasnosti od pranja novca u Republici Hrvatskoj:

- zloupotreba pojedinih usluga i proizvoda kreditnih institucija koje omogućuju anonimnost (e-banking) – krađa identiteta, kompjuterske prevare i dr.,
- pokušaj ubacivanja visokih iznosa gotovinskih sredstava nepoznatog izvora u finansijski sistem RH,
- poslovanje sa *off-shore* zonama i nekooperativnim jurisdikcijama,
- ulaganje nezakonitih sredstava iz inostranstva u nekretnine u RH, uključujući i transfere sredstva iz *off-shore* zona na ime kreditiranja pojedinih firmi, između ostalog i u svrhu sticanja nekretnina, u cilju prikrivanja pravog (nezakonitog) izvora novca.

Uzimajući u obzir spoznaje Odeljenja pri obradi konkretnih slučajeva sa sumnjom na pranje novca kao i faktore koji utiču na trendove pranja novca uočeni trendovi pranja novca su:

- 1) Nedovoljno strog režim privrednog poslovanja omogućava da se gotovina i dalje učestalo koristi kao instrument prikrivanja prihoda koji je stečen na nezakoniti način.
- 2) Pravni subjekti koji s jedne strane nemaju zaposlene niti poslovnu imovinu, a s druge strane preko njihovih računa se evidentira značajan promet koji ne odgovara poslovnim aktivnostima (stvarnom prometu roba/usluga) i dalje će se koristiti za pranje novca s obzirom da je inspekcijskim nadzorom od strane nadležnih tela, u samo nekoliko slučajeva prilikom utvrđivanja poreznih obaveza kod istih utvrđene porezne obaveze u višemilionskim iznosima, utvrđena i kaznena odgovornost.
- 3) Iako podaci o pojedinačnim slučajevima koji su u 2014. godini bili relativno učestali, a koje je Odeljenje obrađivalo, pokazuju da imovinska korist koja je pribavljena počinjenjem kaznenog dela kompjuterska prevara nije bila velika.
- 4) Nepromenjeni režim poslovanja sa *off-shore* destinacijama i dalje omogućava da se iza *off-shore* firmi skrivaju stvarni vlasnici, da se preko njihovih računa novac koji je stečen iz nezakonitih aktivnosti ubacuju u finansijski sistem u RH i ulaže u kupovinu nekretnina ili poslovnih udela.

5.2.2 Najčešće tipologije pranja novca u RS

Najčešće prepoznate tipologije pranja novca u Republici Srbiji, na osnovu poslednjem izveštaja su:

- Polaganje novca sumnjivog porekla na nerezidentne račune u Srbiji
- Ugovor o poklonu i kupovina nepokretnosti prljavim novcem
- Izvlačenje sredstava sa računa pravnog lica po osnovu kamate od zajma
- Privatizacija novcem nepoznatog porekla
- Zloupotreba agenata za prenos novca u svrhu trgovine ljudima
- Pranje novca preko povezanih pravnih lica
- Pranje novca preko konsultantskih aktivnosti
- Ubacivanje novca nepoznatog porekla u legalne novčane tokove kroz uplate pozajmica i pazara
- Ubacivanje novca nepoznatog porekla u finansijski sistem Republike Srbije kroz nekretnine i konstalting
- Integracija novca nepoznatog porekla u finansijski sistem preko pozajmice između povezanih pravnih lica.

Odmah možemo videti da su tipologije pranja novca iz 2015. godine u Hrvatskoj mnogo manje nego u Republici Srbiji. Analizom aktivnosti koje mogu dovesti do pranja novca ili finansiranja terorizma, pretpostavlja se da će u 2016. godini kao sumnjive aktivnosti biti identifikovane:

- 1) Simulovani pravni poslovi kojima je cilj izvlačenje sredstava sa računa pravnih lica, odnosno korišćenje šifara plaćanja u vezi sa prometom roba i usluga u cilju prikrivanja stvarne svrhe izvršenih transfera, predstavlja jedan od najčešćih vidova zloupotreba koje mogu ukazati i na pranje novca. Navedena pojava je, dosada, najčešće prepoznata kod otkupa sekundarnih sirovina.
- 2) Elektronsko bankarstvo i virtuelne valute su kao još neistražena oblast veoma kritični za pranje novca i finansiranje terorizma. Kako su nove tehnologije vrlo

često zloupotrebjene od strane lica koja raspolažu nezakonito stečenim sredstavima, ovoj oblasti je potrebno posvetiti posebnu pažnju.

- 3) Konsultantske usluge kao i sve druge vrste usluga se i dalje zloupotrebljavaju u svrhu integracije nelegalno stečenih sredstava u legalne novčane tokove. Navedeni osnovi vršenja transakcija često se koriste kod plaćanja sa of šor destinacijama.
- 4) Spoljna trgovina, a naročito fiktivna trgovina sa pravnim licima sa of šor destinacija je često korišćen oblik integracije nelegalnih novčanih sredstva u finansijski sistem neke države.
- 5) Nerezidenti koji nemaju poslovnu aktivnost u Republici Srbiji u sve većem broju otvaraju račune u poslovnim bankama u Srbiji. Takođe je uočeno da se Upravi sve češće prijavljuju novoosnovana pravna lica koja su nerezidenti registrovali u Srbiji, a koja vrše transakcije bez jasne ekonomske opravdanosti. Ove pojave su rizične jer postoji sumnja da se računi otvoreni kod poslovnih banaka u Republici Srbiji koriste za pranje novca koji se transferiše iz inostranstva, odnosno, da se radi o zloupotrebama bankarskog sistema Republike Srbije u cilju prikrivanja stvarnog porekla novčanih sredstava nezakonito stečenih u inostranstvu.
- 6) Transferi sredstava po osnovu nasledstva i pomoći će i ubuduće biti korišćeni prilikom transfera novčanih sredstava za koje se želi sakriti stvarna svrha izvršenja.
- 7) Izgradnja i prodaja nekretnina za gotov novac i dalje je rizična delatnost koja se zloupotrebljava u cilju integracije nelegalno stečenih sredstava u legalne tokove i često se koristi u cilju pranja novca koji potiče od trgovine narkoticima.
- 8) Trgovina zlatom i dalje predstavlja rizičnu delatnost kada se radi o pranju novca i finansiranju terorizma.
- 9) Zbog trenutno aktuelne migrantske krize i ubuduće se očekuje učestalo korišćenje usluga agenata za prenos novca. Analizom ove vrste transakcija primećeno je da je sve veći broj fizičkih lica, rezidenata Republike Srbije, koja vrše učestalo podizanje gotovine za više lica, stranih državljana.

Tabela 7 – **Tipologija pranja novca u RS i RH**

Tipologije pranja novca u RS	Tipologije pranja novca u RH
Bankarski sektor: sumnjive uplate gotovine, sumnjive transakcije kompanija koje posluju u offshore zonama, ogromne gotovinske transakcije, neobjašnjivi transferi, veliki broj uplata u koriste jednog lica sa više računa, i tako dalje.	Tipologija pranja novca iz domaće prakse: Ispostavljanje fiktivnih računa Aktivnosti vezano za nerezidente Zloupotreba opojnih droga Lihvarski ugovori Krijumčaranje ljudi i trgovin ljudima Prevare vezano za trgovanje valutama na deviznom tržištu Kreditne linije Profesionalne delatnosti
Menjački poslovi: konverzije velikih novčanih suma, kao i više manjih gotovinskih transakcija ili velike transakcije u kratkim vremenim periodima, konverzije novca iz jedne valute u drugu, obavljanje menačkih poslova van menjačnice, i tako dalje.	Tipologija pranja novca iz inostrane prakse: Profesionalne delatnosti Sektor osiguranja Sektor vrednostih papira Nefinansijski sektor
Računovodstvo i revizija: fiktivni prihodi, sumnive prodaje proizvoda/usluge po cenama koje su više od tržišnih sa nerealno visokim kamatama, poslovne transakcije koje nisu evidentiranje, prodaja imovine po cenama koje su dosta niske u odnosu na tržišne, otpis proizvoda i tako dalje.	
Tržište kapitala: nepoznato poreklo novca na namenskim računima, preknjižavanje HOV u korist rukovodilaca, reknjižavanje HOV u korist nesrodnih lica, kastodi računi, podizanje indikativne cene, preuzimanje preduzeća, akcije kao osnivački ulog i kao predmet zaloge, trgovanje nepoznatih investitora preko ovlašćenih lica i tako dalje.	

Izvor: *Sopstvena izrada autora prema podacima preuzetih sa sajta Ministarstva finansija Republike Hrvatske i Ministarstva finansija Republike Srbije (Uprava za sprečavanje pranja novca)*

Na osnovu tabele koja prikazuje tipologije novca u obe zemlje možemo primetiti da je tipologija pranja novca dosta manje prikazana nego u Republici Srbiji. Da li je to zbog toga što je ova zemlja u EU i što se vodi računa o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma? Ili je to samo zbog toga što susedna zemlja ne prikazuje sve informacije, a i zbog toga što nema svoj sajt na kojem, kao na sajtu Uprave za sprečavanje pranja novca, gde se mogu naći sve tipologije pranja novca i njihovi primeri.

Na osnovu svega prikazanog, u ovom delu rada možemo dokazati hipoteze postavljene u uvodnom delu rada:

- 1) *Sem Zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma koji je isti za državu Srbiji i Hrvatsku, ostali propisi, smernice i nacrti su drugačiji, dok su institucije koje se bave regulisanjem i sprečavanjem pranja novca veoma slične.*
- 2) *Ministarstvo finansija Republike Hrvatske ne prikazuje dovoljno informacija o pranju novca na zvaničnoj Internet stranici i na njihovom sajtu ne postoji posebno sajt o Uredu za sprečavanju pranja novca, dok u Republici Srbiji postoji sajt o Upravi za sprečavanja pranja novca na kojem se mogu naći sve informacije.*
- 3) *Tipologija pranja novca se razlikuje kod obe zemlje, s tim da povećano elektronsko bankarstvo i poslovanje u off-shore destinacijama predstavlja dva trenda u obe države.*

Zaključak

Kriminalne radnje i prevare datiraju još iz davnina, a sam pojam forenzičkog računovodstva se najviše razvio na Zapadu, dok je u Republici Srbiji nerazvijen jer je tržište plitko i nelikvidno. Pored toga, interna revizija i interne kontrole su takođe nerazvijene u našoj zemlji. Najveći broj kriminalnih radnji se može naći kod finansijskih izveštaja, jer ponekad revizori ne donose ispravna i istinita mišljenja ili iskrive finansijske izveštaje. Potrebna je dobra regulativa da bi se smanjile kriminalne radnje u svetu revizije.

Značaj istraživanja se ogleda u tome da se analiziraju kriminalne radnje i otkriju koje su to glavne radnje koje se dešavaju u finansijskim izveštajima. Osim toga, značaj istraživanja se ogleda i u tome da se analizira pranje novca i tipologija pranja novca u Republici Srbiji. Kriminalne radnje i prevare u finansijskim izveštajima se odnose na: kriminalne radnje zaposlenih, rukovodstva, investicione prevare, prevare prodavaca, kupaca, ostale raznovrsne prevare tj. one koje nisu finansijske prirode); (propisane kriminalne radnje u Krivičnom Zakoniku Republike Srbije); lažno finansijsko izveštavanje, protivpravno prisvajanje sredstava, korupcija, kompjuterski kriminal i slično.

Pranje novca predstavlja veliki problem u mnogim sektorima Republike Srbije, a najviše se ovakve aktivnosti održavaju u bankarskom sektoru, u sektoru osiguranja, u računovodstvu i reviziji, na tržištu kapitala, u menajčkim poslovima, i tako dalje. Krivični zakonik Republike Srbije definiše kriminalna dela i svako od njih je regulisano zakonom, a pranje novca predstavlja najaktivniju aktivnost na tlu Republike Srbije.

Pranje novca i finansiranje terorizma predstavlja veliki problem u svim Jugoistočnim zemljama Evrope. Svaka zemlja, bilo u Evropskoj Uniji ili ne, ima regulativu, prati procedure, pravi nacрте i strategije koje pomažu u regulisanju i sprečavanju pranja novca. U okviru studije slučaja analizirali smo dve države: Republiku Hrvatsku (zemlja EU), i Republiku Srbiju (zemlju u tranziciji) kako bismo videli da li postoje sličnosti i razlike u sprovođenju strategija, regulativa, kao i tipologije pranja novca u ove dve zemlje.

Zaključci ujedno i predstavljaju dokazane sporedne hipoteze predstavljene u uvodnom delu rada i to:

1. Sem Zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma koji je isti za državu Srbiju i Hrvatsku, ostali propisi, smernice i nacрти su drugačiji, dok su institucije koje se bave regulisanjem i sprečavanjem pranja novca veoma slične.
2. Ministarstvo finansija Republike Hrvatske ne prikazuje dovoljno informacija o pranju novca na zvaničnoj Internet stranici i na njihovom sajtu ne postoji posebno sajt o Uredu za sprečavanju pranja novca, dok u Republici Srbiji postoji sajt o Upravi za sprečavanja pranja novca na kojem se mogu naći sve informacije.
3. Tipologija pranja novca se razlikuje kod obe zemlje, s tim da povećano elektronsko bankarstvo i poslovanje u off-shore destinacijama predstavlja dva trenda u obe države.

Literatura

1. Alvin A., et al., (2012), *Auditing and Assurance Services An Integrated Approach*, 14 edition, ACL
2. Belak V., (2011), *Poslovna forenzika i forenzičko računovodstvo: borba protiv prijevare*, Belak Excellens doo, Zagreb
3. Braithwaite J., (1985), *White collar crime*, Annual Review of sociology, Vol. 11., Br.1.
4. Budimir N., (2013), *Forenzičko računovodstvo*, Anali poslovne ekonomije, godina V, Vol.1., Br. 8.
5. Croall H., (2001), *Understanding white collar crime*, Buckingham, UK: Open University Press
6. Dimitrijević D.S., (2014), *Forenzičko računovodstvo-sredstvo zaštite kvaliteta finansijskog izveštavanja*, Univerzitet u Kragujevcu, Ekonomski fakultet, Kragujevac
7. Dušanić J., (2003), *Poslovno bankarstvo*, Consecro institut, Srpsko Sarajevo-Beograd
8. Đorđević, B. (2007), *Odnosi s potrošačima u digitalnoj ekonomiji*, Ekonomski anali, 173(1), 133-157.
9. Ennew, C., Waite, N. (2007), *Financial services marketing*, Butterworth-Heinemann, Elsevier, Oxford
10. Hanić H., Domazet I., (2012), *Specifičnosti marketinga finansijskih organizacija*, Časopis za marketing teoriju i praksu – SEMA, Vol. 43., Br. 1.
11. Hoopwood W.S., et al., (2014) *Forenzičko računovodstvo*, Univerzitet Singidunum, Beograd
12. Jovanović M., (2011), *Pojam rizika i upravljanje rizikom u ekonomiji*, Visoka škola strukovnih studija za računovodstvo i berzansko poslovanje, Časopis Pravno-Ekonomski Pogledi, Beograd
13. Kartušić-Jergović S. (2007), *Pranje novca*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Br. 2
14. Klasens R., (2006), *Sprečavanje pranja novca*, Udruženje banaka Srbije, Beograd

15. Koletnik, F., Koletnik-Korošec, M. (2008), *Forenzičko računovodstvo u funkciji sprečavanja i otkrivanja gospodarskoga kriminala*, Zbornik radova: Ekonomske reforme u BiH i Evropske integracije, XI Međunarodni simpozij, Neum
16. Mikerević D., et al., (2013), *Forenzika poslovanja*, Banja Luka, 2013.
17. Miljević, M., (2007), *Metodologija naučnog rada*, Filozofski fakultet, Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Pale
18. Mitrić M., et al., (2012), *Forenzičko računovodstvo – karika koja nedostaje u obrazovanju i praksi*, Časopis za teoriju i praksu menadžmenta, Management, 2012/65, Fakultet organizacionih nauka, Beograd
19. Osredečki E., et al., (2000), *Poslovno komuniciranje i poslovni bonton*, Samobor
20. Petković M., et al., (2003), *Organizacija*, Ekonomski fakultet, Beograd
21. Petković M., et al., (2002), *Organizacija-teorija, dizajn, ponašanje, promene*, Ekonomski fakultet u Beogradu
22. Petković A., (2010), *Forenzička revizija*, Kriminalne radnje u finansijskim izveštajima, Proleter A.D. Bečej, Novi Sad
23. Petrović Z., (2011), *Finansijsko izveštavanje*, Univerzitet Singidunum, Beograd
24. Popović D. (2008), *Poreska politika – Opšti deo*, Beograd
25. Radoviš R, Mandiš B., (2012), *Forenzičko računovodstvo i revizija i pranje novca*, Business Consultant/Poslovni Konsultant, Vol. 4.
26. *Revizija kriminalne radnje i forenzičko računovodstvo*, (2006), Savez računovođa i revizora Srbije, Wiley & Sons, Inc., Beograd
27. *Revizija kriminalne radnje i forenzičko računovodstvo*, (2010), Savez računovođa i revizora Srbije, Wiley & Sons, Inc., Beograd
28. Smit P.R., (2002), *Marketinške komunikacije*, Integralni pristup, Clio, Beograd
29. Stakić B., Jezdimirović M., (2012), *Javne finansije*, Univerzitet Singidunum, Beograd
30. Stančić, P., et al., (2013), *Forenzičko računovodstvo-odgovor profesije na prevare u finansijskim izveštajima*, Teme-Časopis za Društvene Nauke, Br. 4.
31. Stanišić M., (2007), *Uloga interne revizije u otkrivanju i sprečavanju prevara u bankama*, Bankarstvo, Vol. 36., Br. 1-2.
32. Stanišić M., (2009), *Revizija*, Univerzitet Singidunum, Beograd
33. Stanišić M., (2014), *Interna kontrola i revizija*, Univerzitet Singidunum, Beograd

34. Stjepanović T., (2013), *Interna i eksterna komunikacija u savremenom bankarstvu*, master rad, Univerzitet Singidunum, Beograd
35. Tica J., (2003), *Kriminalne radnje i greške*, Industrija, Vol.31., Br. 1-2.
36. Vukoja B., (2012), *Značaj forenzičkog računovodstva I revizije za pouzdanost finansijskih izveštaja u BiH*, Financing – Naučni časopis za ekonomiju, Br. 2.
37. Vukoja, B., Unković, I. (2013), *Primjena metoda interne revizije i kontrole kao instrument za otkrivanje kriminalnih radnji i prevara*, Zbornik radova 6, VII Godišnja konferencija, Društvena odgovornost interne revizije, Sarajevo: Udruženje internih revizora u BiH
38. Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma, („Službeni glasnik RS”, br. 20/09, 72/09, 91/10 i 139/2014))
39. Zeithamel V.A., (2006) *Services Marketing: integrating customer focus across the film*, 4th ed.-New York:McGraw-Hill

Internet Izvori:

1. http://www.coe.int/t/DGHL/cooperation/economiccrime/corruption/Publications/MOLISE/National%20Risk%20Assessment%20in%20Serbia%20April%202013_SE.pdf, preuzeto dana 10.03.2016.
2. http://www.apml.gov.rs/REPOSITORY/533_2274_moli_pripremni-izve%C5%A1taj_srpski-final.pdf, preuzeto dana 20.06.2016.
3. www.apml.gov.rs/REPOSITORY/976_tipologije-pranja-novca-u-republici-srbiji-13-09-2011-cir.pdf, preuzeto dana 28.06.2016.
4. http://old.hnb.hr/novcan/pranje_novca_terorizam/h-pranje-novca-terorizam.htm, preuzeto dana 01.10.2016.
5. <http://www.mfin.hr/adminmax/docs/GODISNJE%20IZVJESCE%20O%20RADU%20UREDZA%202014.pdf>, preuzeto dana 01.10.2016.
6. <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/tr/Documents/public-sector/deloitte-nl-ps-smart-cities-report.pdf>, preuzeto dana 02.02.2017.
7. https://www.nesta.org.uk/sites/default/files/rethinking_smart_cities_from_the_ground_up_2015.pdf, preuzeto dana 10.02.2017.